

קְנִטְרִים
מֵעֵנָה פִּיּו

הִלְכוֹת
כְּבוֹד אָב וְאִם

קִנְטָרִים

מֵעֵנָה פִּיּוֹ

כְּמֵאֵמֶר הַכְּתוּב

שְׂמַחָה לְאִישׁ בְּמֵעֵנָה פִּיּוֹ וְדָבָר בְּעֵתוֹ מַה טוֹב
(מְשָׁלֵי טו, כג)

הַלְּכוֹת כְּבוֹד אָב וְאִם

עַל פִּי דְבָרֵי הַשׁו"ע, הַרְמ"א וְגַדוּלֵי הַדּוֹרוֹת

חִיבֵרְתִּיו בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם יִתְבַּרַךְ

יֹדֵם סְרִי

מֵהַדּוֹרָה שְׁנִיָּה

חֲשׂוֹן תְּשַׁע"א

מוֹדִיעֵין עִילִית

לע"נ א"מ
מרת שולמית ע"ה
בת הר"ר יוסף אהרן זצ"ל
נלב"ע
כ"ד אב תשס"ו
ת.נ.צ.ב.ה.

י"ל ע"י
מכון "שובי השולמית"
052-7689770

Email: htoranow@gmail.com
www.toranow.com

© כל הזכויות שמורות

להערות והארות

רח' שדי חמד 22
מודיעין עילית

08-9740617

פקס: 153-8-9740617

תוכן הענינים

- א הקדמה
- ג מחילת ההורים על כבודם
- ה כבוד ומורא הורים
- ו האסור לעמוד ולשבת במקומו של אביו ואמו
- ט האסור לסתור או להכריע את דברי אביו ואמו
- יב האסור לקרא בשם ההורים
- כ מצות כבוד ההורים
- כא כבוד אביו ביחס לאנשים אחרים
- כג הלכות הקימה לכבוד ההורים
- כו מגורים בקרבת ההורים
- כז הביקור אצל ההורים
- כט אופנים שפטורים מלשמע בקול ההורים
- כט בקשת ההורים נגד קיום המצוות
- לב בקשת ההורים נגד כבודם
- לג בקשת ההורים נגד רצון הבן
- לד בקשת האב ביחס לרצון האם
- לה הוצאות כספיות במצות כבוד אב ואם
- לז הלכות מכה ומקלל
- לט מצות כבוד הורים לאחר פטירתם
- מב כבוד אנשים נוספים מבני המשפחה

הנושאים שיצאו עד כה בדיסקים ובחוברות
ע"י מכון "שובי השולמית"

- א. הלכות יחוד
- ב. הלכות רבית
- ג. הלכות תפילין
- ד. הלכות שמירת הלשון
- ה. הלכות שמות הקדש וגניזה
- ו. הלכות צדקה ומעשר כספים
- ז. הלכות בשר בחלב
- ח. הלכות תרומות ומעשרות
- ט. הלכות הפרשת חלה
- י. הלכות שמיטה
- יא. הלכות חול המועד
- יב. הלכות בית הכנסת ומורא מקדש
- יג. הלכות ארבעת המינים
- יד. הלכות כבוד אב ואם
- טו. הלכות שכירות פועלים
- טז. הלכות פסח ח"א (מצות תשבתנו)
- יז. הלכות הימים הנוראים
- יח. הלכות תפילת שחרית
- יט. ביאור תפלת שמונה עשרה

הַקְדָּמָה

מצות כבוד אב ואם - הדיבורה החמישית בעשרת הדיברות, שנאמר (שמות כ, יא): כבוד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נתן לך.

אף שהתורה לא פתחה את שכם של מצות עשה, מכל מקום בשתי מצות, מצות כבוד אב ואם ומצות שילוח הקן, כתוב בתורה את שכם, והוא "למען ייטב לך והארכת ימים". ועל זה אמרו חז"ל^א השנה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה שבחמורות. מצוה קלה שבקלות זה שילוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זה כיבוד אב ואם. ואמרו חז"ל (קידושין ל:): למען ייטב לך - בעולם שפלו טוב, והארכת ימים - לעולם שפלו ארוך. עוד אמרו חז"ל שהתורה כל כך החשיבה את כבודם של ההורים עד שהשנה הכתוב את כבוד ההורים לכבודו של הקב"ה שנאמר איש אמו ואביו תיראו, ונאמר את ה' אלהיך תירא.

מלבד מצות כבוד אב ואם יש מצות עשה נוספת והיא מצות מורא אב ואם שנאמר (ויקרא יט, ג): איש אמו ואביו תיראו. ההבדל בין כבוד למורא הוא, שכלכבוד הורים פירושו לתת להם את כל צרכיהם כמו אכילה ושתייה. ואילו מורא הורים הוא להתנהג כלפיהם ביראה כמו אל אדם חשוב שיראים ממנו. את פרטי ההלכות מה נכלל בכבוד ההורים ומה נכלל במוראם נלמד בעזרה בקנטרס זה.

---מקורות והערות---

^א תלמוד ירושלמי מסכת פאה (פרק א דף ג. עד דף ד.). ושם התבארו הלכות כבוד אב ואם, ובתלמוד בבלי קידושין (דף ל: עד דף לב.) וברמב"ם הלכות ממרים (פ"ה פ"ו) ובטוש"ע יו"ד (סי' רמ-רמב). בין ספרי זמנינו השתמשתי רבות בספר אוצר כבוד או"א שאסף וליבן באופן נפלא הלכות אלו.

את שני ההורים צריך לכבד בשנה, בין האב ובין האם². בין אם ההורים נחשבים לאנשים בעלי מעמד חברתי מוכבד, ובין פשוטי עם, על הבנים והבנות להתיחס אליהם כמו שמתחייבים לאנשים חשובים מאוד, ואסור לבזותם אפילו בלב³. המבנה את אביו ואמו בדברים ואפילו ברמיזה עונונו גדול, והוא בכלל ארוור מפי הגבורה. שנאמר ארוור מקלה אביו ואמו. ועל זה אמר שלמה המלך ע"ה (משלי ל, יז) 'עין תלעג לאב ותבזו ליקנתה אם יקרונה ערבי נחל ויאכלוה בני נשר'⁴.

חמור מכך הוא להכות או לקלל את אחד ההורים, שנאמר (שמות כא, טו): ומכה אביו ואמו מות יומת, ומקלל אביו ואמו מות יומת. אסור זה הוא בנוסף לאסור להכות או לקלל כל אדם מישראל. בהמשך הדברים נלמד גם הלכה זו ואת הטפולים הרפואיים שמתר או אסור לבן לעשות לאביו.

מצנת כבוד ומורא הורים היא מצנת עשה שאינה תלויה בזמן, לבן כמעט⁵ בכל ההלכות שנלמד, הבנים והבנות שנים במצנה זו. וגם בן מאומץ שלא גדל אצל הוריו חייב במצנה זו כלפי הוריו מולידיו, יותר ממה שהוא חייב כלפי ההורים המאמצים⁶.

---מקורות והערות---

² רק במקום שאביו ואמו מבקשים דבר ביחד, יש להקדים את האב לאם כדלקמן.
³ ספר חרדים, הובא בשו"ת ברכה (סי' רמא ס"ו). ועי' בחיי אדם (כלל סז, ג) שכבוד אב ואם במחשבה דיבור ומעשה.

⁴ ועי' בפסיקתא רבתי (פרשה רביעיתא) ובתנחומא עקב. ובספר חרדים (פ"ט אות לה) כתב וז"ל מעשה היה בימינו באיש שהיה זן את אמו רק שהיתה קלה ובזויה בעיניו וכו' והאיש הזה הלך דרך ים ונהרג והושלך לים וחפשו היהודים לקברו ומצאוהו על שפת הים ועין אחת מנוקרת שנקרוה העורבים, עכ"ל.

⁵ חוץ מבת נשואה שפטורה מכבוד אב ואם שרשות בעלה עליה ובעלה מונע ממנה לכבד את הוריה, ודוקא בכבוד אבל במורא היא חייבת ככל אדם. ומלבד אשה נשואה בכל הדברים האמורים בהלכות אלו זה אין הבדל בין בנים לבנות.

⁶ גם גר צדק צריך לכבד את הוריו הגויים מדברי חכמים, דהיינו שנוהג בו מקצת כבוד כדי שלא יחשב בעיני הבריות לכפוי טובה.

נִפְתַּח בְּהִלְכוֹת מוֹרָא אָב וָאִם, הָאִסוּר לְשַׁבֵּת בְּמִקּוֹמָם שֶׁל הַהוֹרִים, לְסִתּוֹר אֶת דְּבָרֵיהֶם, וְהָאִסוּר לְקַרְא לַהוֹרִים בְּשֵׁמָם. נִמְשִׁיךְ בְּהִלְכוֹת כְּבוֹד אָב וָאִם, הַמְצָנָה לְהֶאֱכִילָם לְהַשְׁקוֹתָם וְלַעֲשׂוֹת אֶת כָּל צְרִכֵיהֶם, וְנוֹסִיף גַּם מְעַט מִהִלְכוֹת אִסוּר מִפֶּה וּמִקָּלָל אָבִיו וְאִמּוֹ, כְּמוֹ כֵּן נִלְמַד עַל הַחַיִּיב לְכַבֵּד אֲנָשִׁים נוֹסְפִים מִבְּנֵי הַמְשֻׁפָּחָה כְּמוֹ סָבָא, אַחִיו הַגָּדוֹל, דוֹד וְחָמִיו.

וּכְמוֹ כֵּן נוֹשֵׂא בְהִלְכָה שְׂיֵשׁ בּוֹ פְרָטִים רַבִּים טוֹב לְחַזּוֹר עַל הַדְּבָרִים כַּמָּה פְּעָמִים עַד שֶׁהַדְּבָרִים יוֹבְנוּ הֵיטֵב וְיִתְיַשְׁבוּ עַל הַלֵּב, וְכַמוֹכֵן בְּכָל מְקוֹם שְׂיֵשׁ סֹפֵק הִלְכָה לְמַעֲשֵׂהָ, יֵשׁ לַעֲשׂוֹת שְׂאֵלַת חֲכָם.

מְחִילַת הַהוֹרִים עַל כְּבוֹדָם

מִצְוַת כִּיבוֹד אָב וָאִם אֵינָה מְצָנָה קָלָה, עַד כְּדֵי כֵּן שָׂרְבֵי יוֹחֲנָן¹ שֶׁהִנִּיחַ יָתוֹם מְלִיכָה, שִׁבַּח אֶת מִי שְׂאֵין לוֹ הוֹרִים מִחֲמַת הַקּוֹשִׁי וְהַמְכַשׁוּל שֶׁבְּמִצְנָה זוֹ. מִטַּעַם זֶה פָּתַח הַשׁו"ע (ס"ו רמ"ט) שְׂאִסוּר לְאָדָם לְהַכְפִּיד עוֹלוֹ עַל בְּנָיו וְלְדַקְדַּק בְּכַבוֹדוֹ עִמָּהֶם שְׂלֵא יִבִּיאֵם לִיְדֵי מְכַשׁוּל, אֲלֵא יִמְחֹל וַיַּעֲלִים עֵינָיו מֵהֶם, שֶׁהָאָב שֶׁמְחַל עַל כְּבוֹדוֹ מְחֹל². וּבִסְפָר חֲסִידִים (ס"ו תַּקְסָה) פָּתַח שְׂיֵשׁ רָמַז לְזֶה שֶׁהַפְּסוּק אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ נֶאֱמַר בְּלִשׁוֹן רַבִּים, לְלַמֵּד שֶׁגַּם הַהוֹרִים צְרִיכִים לִירָא שְׂלֵא לְהַכְעִיס אֶת הַבֵּן כֹּל כֵּן עַד שֶׁהוּא לֹא יוֹכֵל לְהִתְאַפֵּק.

וְהָאָב הַמוֹכִיחַ אֶת בְּנוֹ, לֹא יוֹכִיחֵנוּ מִתּוֹךְ פֶּעַס, אֲלֵא מִתּוֹךְ אֶהֱבַת אָב לְבָנוֹ. וּבִפְרָט צָרִיךְ לְהִזְהַר שְׂלֵא לְהִלְבִּין אֶת פְּנֵיו בְּרַבִּים, גַּם כַּאֲשֶׁר צָרִיךְ לְהוֹכִיחַ אֶת הַבֵּן עַל מַעֲשָׂיו, שְׂמָא הַבֵּן לֹא יוֹכֵל לְהִתְאַפֵּק וְהוּא יַעֲנֶה דְבָרִים קָשִׁים לְאָבִיו. אֲלֵא צָרִיךְ לְהִתְנַהֵג אֵלָיו בְּאַהֲבָה מְגוּלָה וּבְתוֹכִיחָה מְסֻתֶּרֶת. וּמָה שֶׁשְׂלֵמָה הַמֶּלֶךְ

---מקורות והערות---

¹ קידושין (לא:).

² המקור לזה מהגמ' בקידושין לב: שרב הונא קרע שיראי בפני רבה בנו כדי לראות אם הוא יכעס, ומבואר בגמ' שגם אם רבה יכעס, רב הונא לא יעבור על לפני עור לא תתן מכשול כיון שהוא מוחל לבנו.

אמר (משלי יג, כד): 'חושך שָׁבֵטוּ שׁוֹנֵא בְּנוֹ' כִּנְתוּ בְּשֶׁבֶט מוֹסֵר וְלֹא בְּשֶׁבֶט הַכֶּעָס^ט. וְאָמְרוּ חַז"ל הַמִּכָּה לְבָנוּ גְדוֹל מִנְדִּין אוֹתוֹ, מִשּׁוּם שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּאִיסוּר 'לְפָנַי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל' שְׁמָא הֲבֵן יִתְרִיס נֶגֶד אָבִיו.

לפי דברים אלו פתבו הפוסקים שְׁעַל הַהוֹרִים שְׁלֹא לְדַקְדַּק בְּכַבּוּדָם, אֲלֵא יִמְחַלוּ עַל כְּבוֹדָם, שֶׁהָאֵב שֶׁמִּחַל עַל כְּבוֹדוֹ - כְּבוֹדוֹ מְחוּל. אֲלֵא שְׁמֵדִבְרֵי הַפּוֹסְקִים עוֹלָה שְׁלֹא תִמִּיד מוֹעִילָה מְחִילַת הָאֵב לְפִטוֹר אֶת בְּנָיו וּבְנֹתָיו מִמְצַנֵּת כְּבוֹד אָב וָאֵם, אֲלֵא נִתֵּן לְחֶלֶק אֶת הַלְכוֹת מְחִילַת הַהוֹרִים עַל כְּבוֹדָם לְגַ' מְקָרִים שׁוֹנִים:

א. דְּבָרִים שֶׁפֶל אָדָם רָגִיל לְמַחֹל עֲלֵיהֶם לְפִי הַדּוֹר וּלְפִי הַזְּמַן, מוֹעִילָה בְּהֶם מְחִילַת הַהוֹרִים וְאֶפִּילוּ בְּשִׁתְּקָה^ט.

ב. דְּבָרִים שֶׁלֹא כָל אָחָד רָגִיל לְמַחֹל עֲלֵיהֶם לֹא מוֹעִילָה מְחִילָה בְּשִׁתְּקָה אֲלֵא צָרִיךְ שְׁאָבִיו יִמְחַל לוֹ בְּפִירוּשׁ. וְאֵם הָאֵב מוֹחֵל, הֲבֵן פִּטוֹר מְחִיבִים אֵלָיו כְּלָפִי אָבִיו. וְאֵם נִרְאָה לְבֵן שְׁאָבִיו לֹא מוֹחֵל לוֹ בְּלֵב שְׁלֵם, עַל הֲבֵן לְצִאת יָדֵי שְׁמִים וּלְכַבֵּד אֶת אָבִיו^ט.

---מקורות והערות---

^ט ספר הברית (ח"ב מאמר יג, טז) וכתב עוד, שיש אנשים ששומרים את עצמם שלא להרע לשום אדם ואוהבים את הבריות כולם, אבל שונאים את בניהם ומכוונים לצער אותם ולהקניטם, ואומרים אין בזה עוון, ודבריהם לא בהשכל ולא על פי התורה, וכמו שבענין ההטבה הקרוב קרוב קודם, כך בענין השנאה והרעות יש יותר עונש על המצער את קרובו מאדם אחר, והמצער את בניו על חנם עתיד ליתן את הדין ביותר, עכ"ל.

^י גמ' מועד קטן (יז). אמתא דבי רבי חזייתה לההוא גברא דהוה מחי לבנו גדול אמרה ליהוי ההוא גברא בשמתא דקעבר משום ולפני עוור לא תתן מכשול. ועי' רמב"ם (הל' ממרים ו, ט) וש"ע (יו"ד רמ, כ).

^כ דוגמא לדבר ממה שפסק השו"ע בהלכות פסח (תעב, ד) שהבן מיסב אצל אביו, וכתב המ"ב (ס"ק יד) שמסתמא האב מוחל לבנו. וכן לקמן בקריאת שם לאחרים כשם אביו.

^כ בספר חסידים (סי' תקעג) כתב שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול רק ביני אדם אבל ביני שמיים חייב. וכל שכן במקרה דידן שעל הבן לכבד את אביו לכה"פ לצאת ידי שמים.

ג. יש דברים שגם אם האב מחל על כבודו, צריך לכבדו, משום שיש בדברים אלו בדיון לאב. מטעם זה אסור לבן לקרא לאביו בשמו אפילו אם האב מבקש זאת ממנו. כמו כן בדברים שעלול להיות שאנשים אחרים יזלזלו באביו ובאמו לא מועילה מחילת אביו ואמו על כבודם.³¹

כתבו הפוסקים שאין ראוי שההורים ימחלו על כבודם באופן קבוע כדי שבן לא יזלזל בהוריו. וגם לבנים ראוי שלא לבקש מחילה עולמית. ובכל אופן גם אם האב מחל על כבודו, ובכל זאת הבן מכבד את אביו, הוא מקיים מצוות כיבוד אב ואם. ובמהלך הדברים שלפנינו נשתדל ללמוד מתי מועילה מחילת האב לבנו ומתי לא מועילה המחילה.

כבוד ומורא הורים

שתי מצוות הם: כיבוד אב ואם ומורא אב ואם. ההבדל ביניהם שכבוד אב ואם הוא לעשות להורים פעולות שהם צריכים אותם וגורמות להם נחת. כמו לדאוג להם למאכל ומשקה, בגדים, וכל דבר שהם נהנים ממנו. ואילו מורא הורים הוא להתיחס אליהם בדרך ארץ כמו אל אדם שיראים ממנו.³² ובכלל זה שלא לשבת ולא לעמוד במקום המיוחד להם, לא לסתור את דבריהם, וכן שלא לקרא בשמם של ההורים.

כתב השו"ע (יו"ד רמ, יג): עד היכן מוראם, הנה הבן לבוש חמודות ויושב בראש הקהלה, ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו על ראשו ויזקו בפניו, לא יכלים אותם אלא ישתוק ויירא מן מלך מלכי המלכים שציוהו בכך, עכ"ל. כלומר שעל הבן לשתוק ולא לבעוס על ההורים שלו, כמו שלא פועסים על מי שיראים ממנו, ואפילו אם הם עושים או מבקשים דברים שמכעיסים את בניהם.

---מקורות והערות---

³¹ שכנה"ג אות לט ע"פ ספר חסידים סי' שלט. וכ"כ החסד לאלפים (סעי' טו).

³² ספר החינוך (מצוה ריב). ועי' ערוה"ש (סי' רמ, ח) שכתב שמורא הוא יראת המעלה והמורא הוא בלב, לכן בכל דבר המסור ללב נאמר "יראת מאלוהיך".

עוד כתב השו"ע (סעי' ח): עד היכן כבוד אב ואם אפילו נטלו כ"ס של זהובים שלו והשליכו בפניו ל"ם, לא יכלימם ולא יצער בפניהם ולא יכעס כנגדם, אלא יקבל גזרת הפתוב וישתוק, עכ"ל. פלומר, אף על פי שמותר לבן למנוע את אביו שלא יזרוק את ארנקו ל"ם^{טו}, עם פל זה אם אביו כבר זרק את הארנק, אסור לבן להראות לו שהוא כועס עליו, ואף לא להראות לו שהוא מצטער ממצעו.

מדברים אלו נוכל ללמוד עד כמה חייבים הבנים והבנות להזהר בכבודם ומראם של ההורים אפילו אם ההורים עושים דברים המוצאים את בניהם משלונתם. לא רק שאסור לכעוס על ההורים, אלא יש להזהר שלא להראות להם סימני פצע ותרעומת. אם הילדים לא יכולים לעמוד במטלות שההורים מציבים בפניהם, עליהם לבקש מההורים בדרך ארץ ובנחת שלא להכביד עליהם.

האסור לעמוד ולשבת במקומו של אביו ואמו

כאשר יש לאחד מההורים מקום מיוחד שבו הוא יושב או עומד^{טז}, אסור לילדיהם לשבת או לעמוד במקום זה. הטעם לזה, שאם הבן יושב או עומד במקומו של אביו הדבר נראה שהוא מחשיב את עצמו לאדם חשוב כמו החשיבות של אביו.

---מקורות והערות---

^{טו} קידושין (לב). ונחלקו הראשונים של מי הארנק של האב או של הבן. והרמב"ם (הל' ממרים ו, ז) כתב שהארנק של הבן, וכ"כ הסמ"ג והמאירי והשו"ע. ומכאן כתבו מפרשי הרמב"ם שמתר לבן למנוע את אביו מלזרוק את ארנקו, ודלא כמש"כ הטור.
^{טז} שו"ע (רמ, ב) והוא בכלל מורא אב ואם. והמקור לזה בקידושין (לא:). ורש"י פירש לא יעמוד במקומו בסוד זקנים, ורבנו ירוחם כתב לא יעמוד במקומו המיוחד להתפלל, והשו"ע כתב את שניהם, כמו שביאר בב"י שהטעם הוא משום שהוא מראה כאילו הוא חשוב כמו אביו.

בְּהִלְכָה זו מוֹעִילָה מְחִילָה שֶׁל הַהוֹרִים, וְלִכֵּן אֵף שֶׁצָּרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא לִישֵׁב בְּמִקוֹמָם שֶׁל הַהוֹרִים, טוֹב שֶׁהַהוֹרִים יִמְחְלוּ לְבִנְיָהֶם וּבְנֹתֵיהֶם כְּדִי שֶׁלֹּא יִכְשְׁלוּ בְּהִלְכָה זו.

אֲסוּר לִבְנוֹ לַעֲמוֹד אוֹ לְשֵׁבֶת בְּמִקוֹמוֹ שֶׁל אָבִיו בְּבֵית הַכְּנָסֶת. וְגַם אִם אָבִיו מִתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנָסֶת מְסִים רַק תְּפִילַת שְׁחֵרִית¹⁷, אֲסוּר לִבְנוֹ לְשֵׁבֶת שָׁם בְּתִפְלַת מִנְחָה אוֹ בְּתִפְלַת עֶרְבִית. וְכֵן כְּשֵׁשׁ לְאִם מְקוֹם מִיָּחָד בְּעֶזְרַת הַנָּשִׁים, אֲסוּר לִבֵּית לַעֲמוֹד בְּמִקוֹמָהּ. וְרַק אִם אָבִיו אוֹ אִמּוֹ שָׁנוּ אֶת מְקוֹמָם וְעָבְרוּ לְהִתְפַּלֵּל בְּמִקוֹם אַחֵר בְּתוֹךְ בֵּית כְּנָסֶת זֶה, אוֹ שֶׁהֵם עָבְרוּ לְהִתְפַּלֵּל בְּבֵית כְּנָסֶת אַחֵר, מִתָּר לְשֵׁבֶת בְּמִקוֹמָם הַקּוֹדֵם¹⁸.

רַב שְׁמוּסֵר שִׁיעוּרֵי תוֹרָה, וּבְאֶחָד הַיָּמִים הָרַב לֹא יָכוֹל לְמַסֵּר אֶת הַשְּׁעוֹר, וְהוּא שׁוֹלַח אֶת בְּנוֹ, שְׁגַם הוּא תַלְמִיד חָכֵם, שֶׁיִּמְסֹר אֶת הַשְּׁעוֹר בְּמִקוֹמוֹ, אֲסוּר לִבְנוֹ לַעֲמוֹד אוֹ לְשֵׁבֶת בְּמִקוֹם הַמִּיָּחָד לְאָבִיו, אֲלֵא הֵבֵן צָרִיךְ לְשֵׁבֶת בְּצַד הַמְּקוֹם הַמִּיָּחָד לְאָבִיו¹⁹. כְּמוֹ כֵּן אִם יֵשׁ לְאָבִיו מְקוֹם מִיָּחָד שָׁבוּ הוּא נִפְגָּשׁ וְעוֹמֵד לְהִתְיַעֵץ עִם חֲבֵרָיו, אֲסוּר לִבְנוֹ לַעֲמוֹד בְּמִקוֹם זֶה.

כְּתוּבוֹ הַפּוֹסְקִים שֶׁכְּמוֹ שֶׁאֲסוּר לְשֵׁבֶת בְּמִקוֹם הַמִּיָּחָד לְהוֹרִים, כֵּן אֲסוּר לְשֵׁבֶת עַל כֶּסֶף הַמִּיָּחָד לָהֶם, וְאִפְּלוּ שֶׁהַכֶּסֶף מוֹנֵחַ כְּעַתָּה בְּמִקוֹם אַחֵר לְגַמְרֵי²⁰.

---מקורות והערות---

¹⁷ הגריש"א הו"ד בקובץ מבקשי תורה (קובץ כא עמ' רעח).

¹⁸ שו"ת אז נדברו (ח"ח סי' רל), שו"ת עולת יצחק (ח"ב סי' רצא).

¹⁹ מיירי שהמקום מיוחד לאביו כגון שאביו הוא רב בית הכנסת ודרך כלל רק אביו דורש בבית כנסת זה, אבל אם המקום מיועד לכל מי שדורש נראה שאין זה מקום המיוחד לאביו דווקא ומותר לבן לעמוד במקום זה כמו כל אדם.

²⁰ אף שהשו"ע והפוסקים דיברו על המקום המיוחד, ולא על כסא מיוחד, מ"מ פשיטא שהוא הדין גם בכסא המיוחד לאביו כיון שהיושב בכסא זה מראה את החשיבות של אביו. עי' בספר מורא הו"כ בשם הגר"צ והגריש"א. ונ"ל שאין איסור לשתות בכוס שתיה המיוחדת לאביו כיון שאין בכוס חשיבות כמו כסא לשבת עליו.

האסור לעמוד או לשבת במקום המיוחד להורים נובע מחמת זה שצריך להחשיב את ההורים, לכן אין אסור לעשות דבר שאינו גורם חוסר חשיבות להורים. מטעם זה, מתר לכן לעמוד בראש השלחן במקום שמיוחד לאביו רק לשבת בו^{כא}. וכן מתר לעלות על הכסא של אביו כדי להוריד חפצים ממקום גבוה, כיון שהכסא מיוחד לאביו רק לשבת, ולא לעמוד עליו^{כב}.

לדעת הרבה פוסקים^{כג} מתר לשבת או לשכב ולישן במטה המיוחדת להורים, כיון שמטה אינה נחשבת למקום של כבוד. ויש אוסרים^{כד}, ואף כתבו שזה היה חטאו של ראובן שישן במטת אביו.

לדעת רוב הפוסקים האסור^{כה} לעמוד או לשבת במקום המיוחד להורים, הוא כדי להראות את חשיבותם בליבו של הבן. ולכן, לא רק בפני אנשים, אלא גם בפניהם נמצא לבדו בבית, אסור לו לשבת על הכסא של ההורים.

איסור העמידה והישיבה במקומם נאמר לא רק בבית או בבית הכנסת, אלא גם בחנות או במשרד. לכן בן שעובד עם אביו בחנות, ויש לאביו מקום מיוחד

---מקורות והערות---

^{כא} ב"י, וכן פסקו האחרונים: ט"ז ש"ך וערוה"ש, דלא כדעת הרמ"ה שאסור לעמוד במקום המיוחד לישיבה (ועי' פרישה).

^{כב} ספר מורא הו"כ בשם הגריש"א והגר"צ, דהיינו שאין חשיבות לאביו לעמוד על הכסא, משא"כ לשבת על הכסא יש חשיבות לאביו לכן אסור לבן לשבת על כסאו.

^{כג} מורא הו"כ (ב, כ בשם הגר"צ והגריש"א). וכן מתבאר משו"ת בנין עולם (יו"ד סי' מז) וספר צביון העמודים (על הסמ"ק יום א סי' ז) שכל האיסור הוא במקום שיש בו משום חשיבות לאב או לאם.

^{כד} ילקוט מעם לועז (וישלח עמ' תרמח), ושנה דבריו בפרשת יתרו עמ' תרמב, ובפרשת קדושים עמ' קצו).

^{כה} ט"ז סק"ב ערוך השלחן (סק"ט) בא"ח (ש"ב שופטים ב), שו"ת ירך יצחק (סי' יד), ודלא כדעת הראשון לציון (חי' ליו"ד סי' רמ).

לעמוד או לשבת בו, אסור לבן לשבת במקומו של אביו, אפילו שהשיבה במקום זה לא גורמת חשיבות כלשהי לאביו.¹²

כתבו הפוסקים שמפנין שקשה מאוד לבן העובד עם אביו להזהר בדבר זה, טוב שאביו יתן לו רשות מפורשת לשבת במקומו ועל כסאו.

האסור לעמוד או לשבת במקומם של ההורים נאמר רק בחייהם, אבל לא לאחר פטירתם.¹³ ובפרט בבית הפנסת יש לאב חשיבות שבנו יושב במקומו, וכל שכן אם הבן ממלא את מקום אביו ומוסר שעור במקומו ובכסאו של אביו. ויש מי שאומר שאין לשבת במקומו של אביו בבית הפנסת אלא רק לאחר השנה הראשונה של האבלות.¹⁴

האסור לסתור או להכריע את דברי אביו ואמו

אסור לבן לסתור את דברי אביו. דהינו שאם אחד ההורים אומר דבר מסוים שהבן יודע שדבר זה לא נכון, בין בדברי תורה ובין בדברים אחרים, אסור לבן לסתור את דברי אביו ולומר שדבריו אינם נכונים, וכל שכן שאסור להתפרץ כלפי אביו או אמו. ואפילו אם דברי האב או האם מעוררים גיחוך, הבן צריך להתאפק מלהגיב כלפיהם בצורה שאינה מכבדת. בדין זה אין הכדל אם הדברים נאמרים בפני אנשים זרים, בפני בני המשפחה, או אפילו ביחידות בין

---מקורות והערות---

¹² ערוך השלחן ס"ט, ודלא כשו"ת בנין עולם (סי' מז), ובספר אוצר כבוד או"א כתב שכוין שצריך לכבודו אפילו בליבו, יש להחמיר כדעת הערה"ש. אמנם יש לדחות שבמקום שיש בו משום חשיבות צריך להחמיר גם בלב, אבל במקום שאין בו כל חשיבות מותר לשבת בין בפניו ובין שלא בפניו.

¹³ שו"ת צי"א (טו, מא) שו"ת אז נדברו (ח"ח עמ' קלו) שו"ת ירך יצחק (סי' יד) ובספר חסידים (סי' תתיא) כתב שאין קפידא אפילו לא ממדת חסידות. ומש"כ שאדרבה זהו כבוד אביו, כ"כ הגריש"א (קובץ מבקשי תורה כא עמ' רעט).

¹⁴ מהר"ח פלאגי.

הבן לאביו בלבד^{כט} בכל אופן אין לבטל את דברי אביו ואמו, ולומר להם בצורה ניצחת שהם טועים.

אמנם מתר לבן לומר משפט כמו "נראה לי שהמעשה הזה כן וכך", או "נדמה לי ששמעתי כן וכך". או "אני חושב שהיה כן וכך". צורת אמירה זו מתרת בין שהבן לא אומר שאביו טועה, אלא רק מראה להורים שיש מקום לבדוק אם דבריהם נכונים או לא, ואם ההורים רוצים הם יכולים לשנות את דעתם ולומר שהם טועל^ל.

כשאחד ההורים מוכיח את בנו על מעשיו, והבן רוצה להצדיק את עצמו, לא יאמר לאביו לשון הסותר את דבריו, כמו: "זה לא אמרת" או "לא נכון". אלא עליו לומר לשון מתונה יותר, כמו: "יש לי מה לומר לזכותי".

אם האב אומר דבר מסוים ואחר כך הוא שואל את בנו אם לדעתו דבריו נכונים, או כאשר האב עורך את השבונותיו ומבקש מבנו לבדוק אם אין טעות בחשבון, מתר לבן לענות שהדברים אינם נכונים או שיש טעות בחשבון, בין שהאב הוא זה ששאל את בנו^{לא}. אולם במקרים אלו לא יאמר הבן לאביו "טעית" בלשון ניצחת, אלא יאמר בשפה מכבדת "יש כאן טעות".

הלכות אלו הם אחד הנסיונות הגדולים בהלכות כבוד אב ואם, לא רק שלא להתנפח עם ההורים, ולא ללעוג לדבריהם, אלא אף שלא לסתור את דבריהם ולא לומר שהדברים שאמרו ההורים אינם נכונים.

---מקורות והערות---

^{כט} פשוט.

^ל ספר מעיין חיים (ח"א סי' יא) שכתב שמותר ללבן להוכיח את אביו ולהעמידו על טעותו בדרך ארץ, וכל האיסור הוא להעמידו על טעותו בצורה ניצחת. וכל שכן שאם אביו מבקש מבנו שיאמר את דעתו שמותר לבן לומר ואפילו אם זה ההיפך מדעת אביו.

^{לא} עי' ערוך השלחן (סי"ג), שכנה"ג (סי' רמב הגה"ט אות ו). ומה שכתב באוצר כאו"א (אות מד).

האסור לסתור את דברי ההורים לא נאמר רק בענינים כלליים^ל, אלא אף בדברי תורה. ולכן גם כִּפְאֶשֶׁר הָאָב אוֹמֵר הִלְכָה אוֹ דָבָר תּוֹרָה, וְהִבֵּן יוֹדֵעַ שְׂדֵבְרֵי אָבִיו אֵינָם נְכוּנִים, אוֹ שֶׁהָאָב עוֹבֵר עַל הַהִלְכָה, וְהִבֵּן רוֹצֵה לְהוֹכִיחַ אֶת אָבִיו, אֲסוּר לִבְנֵן לְסַתּוֹר אֶת דְּבָרָיו וְלוֹמַר "לֹא נִכּוֹן" אוֹ "טְעִית" וְכוּמוֹה, אֲלֵא עֲלִיו לומר בלשון שאלה כמו "נראה לי שפתיב בתורה כן וכן" בנסח ובאופן שנראה שהוא שואל את הדין ולא מזהיר את אביו. או שייספר לאביו מעשה שהיה, כמו "שמעתי שאדם אחד עשה כן וכן, והרב אמר לו שיש אסור בדבר"^ל. ויש אומרים שאם הבן מביא ראיה לדבריו, מתר לומר לאביו באופן ברור שההלכה אחרת ממה שאביו אמר^ל.

כתוב בגמרא (קידושין ל:): אמר רבי חי'א בר אבא: אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו, שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינם זזים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר (במדבר כא, יד): "את זהב בסופה" דרשו חז"ל אל תקרי בסופה אלא בסופה, דהינו אל תביט אל תחילת הניכוח, אלא אל סופו, שלאחר הבנת הסוגיא הם יגיעו לאהבה גדולה.

ומכאן דנו הפוסקים שפאשר האב ובנו עוסקים בתורה, וכדרכה של תורה הם נושאים ונותנים בדברים, זה מביא ראיה וזה סותר את הראיה, זה מקשה וזה מתרץ, עד שמעמידים את הסוגיא על בוריה, שמתר לבן לסתור את דברי אביו כדרכה של תורה. ורק עליו להקפיד לדבר לאביו כדרך כבוד, ולא כדרך

---מקורות והערות---

^ל מסתימת דברי השו"ע ודאי שאיסור הסתירה מיירי גם במילי דעלמא, וכן משמעות רוב הפוסקים, ודלא כמש"כ בספר צפנת פענח עה"ת עה"פ "לא כן אבי כי זה הבכור" שיוסף סתר דברי אביו משום שאינו דברי תורה.

^ל בא"ח (ש"ב שופטים טז).

^ל יסוד ההיתר לסתור דברי אביו כשהבן מביא ראיה לדבריו, מבואר בהרבה ספרים שהביאו ראיות רבות שגדולי עולם חלקו על אביהם, הן בש"ס והן בראשונים. וישבו שהבנים הביאו ראיה לדבריהם, ובוזה אין איסור. וכנראה ההסבר שהבן לא סותר דברי אביו, אלא הדברים והראיות שהובאו הם הם הסתירה לדברי האב.

ניצוח וקיפוח^ל. ואם בסופו של דבר האב לא יודה לדברי בנו, על הבן להזהר שלא להתנכח יותר מדאי, אלא ישאיר את דעתו בלבו.

האסור לסתור דברי אביו הוא לא רק בדבור, אלא אף בכתיב. אלא שבמקרים שיש לבן דעה שונה בהלכה מדעת אביו, מתר לבן לכתוב את דעתו בהלכה עם ראיה לדבריו, ובלבד שלא יזכיר את שמו של אביו^ל. לא רק שאסור לסתור דברי אביו, אלא גם אסור להכריע את דבריו. דהינו שאם אביו ואדם אחר מתנכחים ביניהם על ענין מסים, אסור לבן לומר שדברי אביו נכונים, אפילו שהוא מחזק את דעתו של אביו, כיון שיש בזה משום זלזול מסים באביו, שפאלו דעת הבן חשובה ובעלת משקל יותר מדעת האב. ובנדאי שלאחר שאביו ילך מתר ואף מצנה על הבן להספיר לשומעים שאביו הוא הצודק בויפוח שהיה.

בהלכה זו מועילה מחילת ההורים, ולכן, אם האב אומר לבנו שיאמר את דעתו גם באפן שצריך לסתור את דבריו, מתר לבן לומר כל מה שהוא חושב, ורק שלא ידבר בדרך ניצוח וקיפוח^ל.

האסור לקרא בשם ההורים

בכלל המורא מאב ואם הוא שאסור לקרא להורים בשמם, וכן אסור להזכיר את שמם. נושא זה מתחלק ל-ג' הלכות שונות.
א. האסור לקרא להורים בשמם.

--- מקורות והערות ---

^ל שו"ת הרדב"ז (ח"א סי' תצה). ערוה"ש (ס"ק יב).

^ל השדי חמד (מערכת ו סוף כלל לא) כתב שאסור לסתור דברי אביו אף בכתיב, ולמ"ד

שמתר לסתור את דברי אביו שלא בפניו נראה דמותר, ומ"מ טוב לעשות בדרך היתר שלא לכתוב את שם אביו כלל, להוכיח כדעת החולקים על אביו בלי להזכיר את שמו.

^ל כשם שמועיל מחילת הרב שהתלמיד יחלוק עליו, ומ"מ כבר כתבנו שודאי שלא יחלוק עליו בדרך ניצוח.

- ב. האסור לומר לאחרים את שם אביו ללא תוספת תואר.
 ג. האסור להזכיר את שם ההורים אפילו שמתכוננים לאדם אחר.
 לפל אחת מהלכות אלו יש פּרטים, שגלמד אותם בעז"ה בסמוך.

האסור לקר'א לאביו ואמו בשמם:

הדין הראשון הוא שאסור לקר'א לאביו או לאמו בשמם הפּרטי^{לח}, אלא צריך לקר'א להם בתואר 'אבא' או 'אמא'. האסור לקר'א להם בשמם הוא אסור מהתורה^{לט}, ולא מועיל בו מחילת ההורים. לכן אסור לבן לקר'א להורים בשמם אפילו אם הם מבקשים ממנו להמשיך לנהוג כך.

האסור לומר לאחרים את שם אביו ואמו:

ההלכה השנייה היא שאסור לומר לאחרים את שמם של ההורים^{לז}. למשל אם שואלים את יצחק ששם אביו אברהם, לשמו של אביו, אסור ליצחק לומר: אברהם. אסור זה הוא בין בפני ההורים ובין שלא בפניהם, בין בחייהם ובין לאחר פטירתם.

בהלכה זו מועילה מחילת ההורים, ולכן אם אביו אינו מקפיד, מתר להזכיר את שמו ואפילו בפניו^{מב}. לכן פל מה שגלמד בדין זה הוא פאשר אביו לא הרשה במפרש להזכיר את שמו.

---מקורות והערות---

- ^{לח} קידושין (לא): כשאמימר היה אומר שמועה בשם אביו הוא היה אומר כך אמר אבא מרי, והתורגמן היה אומר כך אמר רב אשי.
^{לט} כ"כ השדי חמד (מערכת כ' כלל קד, עמ' קמא) ודלא כמש"כ בעל תורה תמימה שכתב שאין בזה איסור מוחלט.
^{לז} המקור לזה מהגמ' בקדושין (לא):.
^{מב} שו"ת אגרות משה (יו"ד ס"ס קלג) כתב שמותר להזכיר את שם אביו בפניו אפילו אם רק ידוע לבן שאביו לא מקפיד על כך.

כתבו הרבה פוסקים^{מב} שאין אסור להזכיר את שם ההורים אם מוסיפים שם תואר, בין לפני השם או לאחריו. ולכן כששואלים את יצחק לשם אביו, עליו לענות "אבי אברהם" או "אדוני אברהם", או "רבי אברהם"^{מג}. והיום נוהגים לומר את התואר אבי מורי לפני הזכרת השם, וכן ראוי לנהג^{מד}.
אמנם, יש אומרים שאסור להזכיר את שם אביו כלל גם בתוספת תואר, ולכן כתבו כמה פוסקים שמן הראוי להחמיר, ולא להזכיר את שם אביו בפני אביו אפילו בתוספת תואר^{מה}. אבל שלא בפני אביו יש להקל בתוספת תואר, ועל כל פנים המקל להזכיר את שם אביו אפילו בפניו בתוספת תואר, יש לו על מי לסמוך.

לפי זה עולה, שמותר ליצחק לומר לבנו יעקב "לך לסבא אברהם", ואין אסור בזה שיצחק מזכיר את שם אביו, כינן שהוא מוסיף את שם התואר "סבא" לפני שם אביו. אבל בפני אביו טוב להחמיר שיצחק לא יאמר לבנו יעקב "לך לסבא אברהם", אלא די לומר "לך לסבא".

ההולך עם אביו למשרד כלשהו ונשאל על ידי הפקיד לשמו של אביו, עליו לומר "אבי מורי פלוני" ונאפילו שלא בפני אביו. וכמו שלמדנו שבמקום צריך יש להקל להזכיר את שמו בתוספת תואר ונאפילו בפני אביו.

---מקורות והערות---

^{מב} חיד"א והגר"א ועוד הרבה פוסקים, ודלא כמהרש"ל (יש"ש קידושין סה) שסובר שלא הותר לומר עם שם תואר אלא לרבו כדי שידעו לאיזה רב כוונתו, אולם את שם אביו אסור להזכיר בפניו אפילו עם שם תואר כיון שיש לו רק אב אחד, ויש שחששו לדעת המהרש"ל מהם בשו"ת אגרות משה (יו"ד סי' קלג).

^{מג} וכן נוהגים הספרדים ורבים מהאשכנזים, ודי לומר אבי בלי מורי, ודלא כדעת המהרש"ל וסיעתו הנ"ל.

^{מד} בא"ח (ש"ב שופטים ה), אף שמעיקר הדין די לומר אבי לבד שהרי יש בו משמעות של אדנות וחשיבות. ובשו"ת נו"ב (קמא או"ח קיג) כתב שהאמוראים שנקראו בשם אבא כמו אבא שאול, שם אבא הוא שם תואר ולא השם שלהם.

^{מה} הוא דעת המהרש"ל הנ"ל, ויש שחששו לדבריו כש"כ לעיל.

בקהלות שנוהגים שמכריזים את שם העולה לתורה ואת שם אביו, כְּאֲשֶׁר החזן שואל לשם אביו של העולה, כְּשֶׁהעולה לתורה אומר את שמו עליו לומר "יצחק בן אבי מורי אברהם", או "יצחק בן רבי אברהם", ואפילו אם אביו נמצא בבית הכנסת.

אם החזן רוצה לקרוא לאביו לעלות לתורה עליו לומר "יעמוד אבי מורי" ללא הזכרת שמו^{מז}. ויש אומרים שמתר לומר "יעמוד אבי מורי יצחק בן אברהם"^{מז}.

המתפלל על אביו לא צריך להזכיר תואר כמו אבי, וכמו שמצינו בתפילת שלמה המלך ע"ה שאמר (מלכים א, ב, לג): "ולדוד ולזרעו ולביתו ולכסאו יהיה שלום עד עולם". ויש אומרים שאף אין להזכיר תארים כמו מורי, רבי וכדומה. טעם הדבר הוא שמפינן ומזכירים את שם ה' בבקשת הרפואה, אין להראות גבהות לפני השי"ת^{מח}. ויש נוהגים לומר "רפא נא לעבדך אבי פלוני בן פלונית" או "אמתך אמי פלונית בת פלונית". ואם הוא אומר את התפילה בפני אביו, די לומר "הרחמן הוא יברך את אבי" בלי להזכיר את שם אביו בפניו. והפוסקים כתבו דרכים שונות לישוב את נסח הסידורים שכתוב בהם "הרחמן הוא יברך את אבי מורי"^{מט}.

---מקורות והערות---

^{מז} ספר מורא הורים וכבודם (ו, לג) בשם הגרב"צ והגריש"א.

^{מז} כ"כ בשו"ת שארית יהודה (יו"ד קכח) שכן היה עם אביו בעל שו"ת בית שערים.

^{מח} ברכי יוסף (רמ, ד) שכנה"ג (רמ הגה"ט אות יא, והביאו גם רע"א או"ח קיט, א). מעבר

יבוק (מאמר שפתי צדק סוף פ"ח) ועוד אחרונים.

^{מט} עי' בשערים המצוינים בהלכה (על הקצש"ע קמג, א), ובשו"ת אבני ישפה (ח"א סי' קפה). וע"ע בשו"ת שלמת חיים (סי' צג).

כל זה בתפילה לרפואה, אבל באמירת השפכה¹ מתר להזכיר תארים כמו אבי, מורי ורבי, עטרת ראשי וכדומה, פינן שבנסח ההשפכה אין חשש שמראה בזה גבהות לפני המקום.^{א1}

אשה ששמה 'מזל טוב' מתר לילדיה לאחל לה "מזל טוב" לרגל שמחה משפחתית, ואין אסור אף שמזכירים את שמה, פינן שידיוע לפלם שבננתם רק לברך אותה בברכת מזל טוב.^{א2} ועם כל זה ראוי לשנות מהנסח המקביל, למשל לומר "שיהיה לך שמחה גדולה" וכדומה.

לדעת הרבה פוסקים גם בכתב אסור להזכיר את שם אביו ללא תוספת תואר.^{א3} לכן הפותב מכתב לאביו או הפותב צ'ק לפקודת אביו יכתוב לכבוד אבי מורי פלוני. וכן כשצריך לכתוב פרטים אישיים במסמכים שונים ובהם את שם האב, כשאפשר טוב להוסיף שם תואר לפני שם אביו.^{א4} ובמקום שאי אפשר לכתוב שם תואר אפשר לסמך על המקילים ולכתוב את שם אביו ללא שם תואר.

כמו כן נוהגים שהחותם את שמו ושם אביו בעדות כמו שנוהגים לחתום בכתבה, שהעד פותב את שם אביו ללא תוספת תואר, לכן פותבים "יצחק בן אברהם עד" ללא תוספת תואר של אבי מורי.^{א5}

---מקורות והערות---

¹ שו"ת זרע אמת (ח"ב קצט:) ובספר גדולת אלישע (סי' רמ ס"ק כה).

^{א2} בשו"ת שלמת חיים (סי' צג) כתב שבהשכחה מזכירים תואר כדי לברר למי כוונתו. ועיי' בספר אוצר כאו"א (אות פה).

^{א3} שו"ת תורה לשמה (סי' רסד).

^{א4} בספר אוצר כאו"א (אות טז) הביא הרבה ראיות שגדולי התנאים והאמוראים כתבו את שם אביהם ללא תואר. כמו אני ישמעאל בן אלישע קראתי והטתי (שבת יב:). ולדעת המהרש"ל אסור לכתוב את שם אביו גם בכתב אלא אם כן יוסיף שם תואר.

^{א5} קובץ מבקשי תורה בשם הגריש"א.

^{א6} כן מסקנת הבא"ח (ש"ב שופטים ד) עיי' באריכות בזה בספר אוצר כאו"א (אות טז).

איסור הזכרת שם בשמו של אביו ואמו:

הלכה נוספת היא¹¹ שאסור לבן להזכיר את שם אביו אפילו כשהבן מתכוון להזכיר את שמו של אדם אחר לגמרי. למשל יעקב בנו של יצחק נפגש עם אביו ואדם נוסף שגם שמו יצחק. פשיעקב רוצה לקרא בשמו של האדם הנוסף, אסור לו לקרא בשמו פינן שכאשר הוא יקרא לו יצחק, אביו עלול לחשוב שבנו קורא לו. לכן עליו לקרא לחברו בשינוי מעט, למשל לקרא לו "איציק" במקום יצחק, או לקרא לו בשם המשפחה.

לפני שנלמד את פרטי הלכה זו, נקדים שבהלכה זו מועילה מחילה של ההורים, ולכן כתב ה"חיי אדם"¹² שהיום מקילים בהזכרת שם אדם ששמו כשם אביו, ואפילו שאביו לא מחל לו במפרש, פינן שמתמא אביו מוחל ומסכים שבנו יקרא לחברו בשמו ללא שינוי.

כל זה בשם רגיל, אבל כאשר שם האב הוא שם פלאי, דהינו שם שאינו מצוי כל כך, אין לקרא בשם זה בפני אביו, אבל שלא בפני אביו מתר, ובזה מועיל אם אביו ימחל לו במפרש לקרא לחברו בשמו גם בשם פלאי. ופרטי ההלכות שנלמד הם כאשר ההורים לא מחלו לקרא לאחרים בשמם.

דעת הרבה פוסקים¹³ וכן נוהגים הספרדים, שאם שם אביו שם רגיל, אסור להזכיר את שמו בנוכחות אביו, אבל שלא בפני אביו מתר. ואם שם אביו שם פלאי, דהינו שם שאינו רגיל, אסור להזכיר שם זה גם שלא בנוכחות אביו.

---מקורות והערות---

¹¹ כ"כ הרמב"ם (הלכות ממרים ו, ג). והאחרונים דנו מה המקור לדבריו, עי' באוצר כאו"א (אות פח).

¹² חיי אדם (סז, ח).

¹³ בא"ח (ש"ב שופטים ד) ילקוט מעם לועז יתרו, ספר מורא הורים וכבודם (דף פא הערה כד, בשם הגרב"צ).

לדוגמא, אם שם אביו רגיל כמו- "אברהם" אין להזכיר את השם בפני אביו. אבל אם שם אביו לא רגיל, כמו- "עוז", אין להזכיר את שם אביו גם שלא בפני אביו. ולכן אם יש לבן חבר ששמו עוז, עליו לעשות שנוי כלשהו ולקרוא לו 'עזי', או לקרא לו בשם המשפחה.

ויש מקילים^ט יותר בהלכה זו וכתבו, שכל האסור הוא רק בהזכרת שם פלאי נרק בפני אביו. דהינו ששם רגיל מתר לומר אפילו בפני אביו, ושם פלאי מתר רק שלא בפני אביו, נמצא שכל האסור הוא להזכיר רק שם פלאי נרק בפני אביו. ולכל הדעות אסור זה הוא רק בחיי אביו, אבל לאחר פטירת אביו אין אסור לקרא לאחרים בשמם ואפילו בשם פלאי.

מי שקורא בתנ"ך או בספרי חז"ל והוא מגיע לפסוק שמוזכר בו שם אביו, מתר לו לקרא את הפסוק, ואפילו בנוכחות אביו. לכן מתר ליצחק לקרא בתורה בספר בראשית בפני אביו אברהם, ואפילו ששמו של אביו מזכר שם פעמים רבות. כיון שידוע שכונתו לאברהם אבינו ולא לאברהם אביו. מטעם זה מתר לקרא בתנ"ך בפני אביו גם אם שם אביו הוא שם פלאי כמו 'נח' או 'פסח'.

מנהג ידוע אצל כמה מקהילות הספרדים לקרא לבן הנולד בשם סבו של התינוק גם בעודו בחיים. למשל יצחק בנו של אברהם, קורא לבנו בשם אביו אברהם אפילו שאביו חי. מנהג זה יסודתו בהררי קדש, ולנוהגים פן, הדבר גורם להורים כבוד ותפארת. לכן לפי מה שלמדנו, כשיצחק רוצה לקרא לבנו, כאשר השם הוא רגיל ומצוי כמו אברהם, אסור ליצחק לקרא לבנו בנוכחות אביו. ואם השם של הסבא הוא שם פלאי, אסור להזכיר את שם ההורים בין בפניהם ובין שלא בפניהם.

---מקורות והערות---

^ט כ"כ הדרישה בדעת השו"ע, והביאור הש"ך בסק"ג לדינא.

כְּדִי לְמַנוּעַ אֲסוּר זֶה, כְּתָבוּ הַפּוֹסְקִים שְׁתֵּי הַדְּרָכִים :

א. נתן לשנות מעט את שמו של הבן משמו של הסבא. למשל אם שמו של הסבא 'אברהם' יקרא לבנו 'אבי', ואם שמו 'יוסף' יקרא לבנו 'יוסי'. וכן אם יש לסבא שני שמות ורגילים לקרא לו בשני השמות, כמו יעקב ישראל, יקרא לבנו רק באחד מהשמות.

ב. דרך נוספת היא לבקש במפורש מההורים שימחלו ולא יקפידו על כך שקוראים לילדים בשם כְּדִי שְׁלֵא לְהַכְשִׁיל בְּהַלְכָה זו.⁹

כמו כן, יש אומרים שבשעת ברית המילה, כאשר שואלים את אבי הבן לשמו של הבן הנימול, מן הראוי שאדם אחר יאמר את השם כִּינּוּן שְׁאֲסוּר לְאָבִי הַבֵּן לְהִזְכִּיר אֶת שֵׁם אָבִיו בְּפָנָיו. ויש אומרים¹⁰ שאין בזה כל חשש כִּינּוּן שְׁנֵדָאֵי שֶׁהַסָּבָא שָׂמַח עַל כֵּךְ שְׁקוֹרָאִים לְרַךְ הַנִּימוּל עַל שְׁמוֹ.

מתר לקרא לחמיו בתואר "אבא" וכן לחמותו "אמא" ואין בזה זלזול באביו ואמו, וכמו שמצינו שְׁדוּד הַמֶּלֶךְ קָרָא לְשֵׂאוֹל חָמִיו בְּתוֹרַר 'אבא' כְּמוֹ שְׁכָתוּב בְּסֵפֶר שְׁמוּאֵל (א כד, יא). ויש חוששים שאף שמתר לקרא לחמיו אבא, לא יעשה כן בפני אביו מולידו.¹¹

---מקורות והערות---

⁹ בספר מורא הורים וכבודם כתב בשם הגר"צ שכל זה בפני אלו שיודעים על המחילה, אבל שלא בפניהם אסור. ובספר אוצר כאו"א (אות קו) כתב להקל, ומסתבר טעמיה כיון שגם בדברים אחרים מועיל מחילה ולא חוששים לרואים שאינם יודעים על המחילה.

¹⁰ ראה באוצר כאו"א (אות קו).

¹¹ וכן מצינו שהיו אמוראים שקראו לחבריהם בתואר 'אבא' כדוגמת (ביצה כט:) אמר להו רב נחמן פוקו ואמרו ליה לאבא שקילא טיבותך וכו', ופירש"י לאבא, לחברי.

מַצוֹת כְּבוֹד הַהוֹרִים

מַצוֹת כְּבוֹד אָב וְאִם הֵיא לְכַבֵּד אֶת הַהוֹרִים בְּכֵן שְׁעוֹשִׁים עֲבוּרִם אֶת הַדְּבָרִים שֶׁהֵם צָרִיכִים, וְכִמוֹ שֶׁכְּתוּב בְּשׁו"ע (רמ, ד): מֵאֲכִילוֹ וּמִשְׁקָהוּ, מִלְּבִישׁ וּמִכֶּסֶה, מִמְּנִיָּס וּמוֹצֵיא. וּמִפְּאֵן שֶׁהַבְּנִים וְהַבָּנוֹת צָרִיכִים לְשֶׁרֶת וְלִסְיַע בִּיַדֵי הַהוֹרִים בְּכֵל מַה שֶׁהֵם צָרִיכִים, וְלִכֵּן צָרִיךְ לְהַגִּישׁ לָהֶם לְאָכּוֹל, לְשִׁתוֹת, לְדָאוּג לָהֶם לְבַגּוֹד וְכִיּוֹצֵא בְּזֶה.

כְּמוֹ כֵן צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת עֲבוּר הַהוֹרִים כֹּל דְּבָר שֶׁהֵם צָרִיכִים וְאֶפִּילוֹ שְׂאִין בּוֹ הַנְּאֻת הַגּוֹף, כְּמוֹ לְנִקּוֹת אֶת הַבֵּית, לַעֲשׂוֹת קְנִיּוֹת, לְלָקֵחַ בְּשִׁלְיחוֹת שֶׁהֵם צָרִיכִים, לְשַׁלֵּם חֲשׁוּבוֹנוֹת שׁוֹנִים בְּשִׁבְלֵם וְכֵל פִּיּוֹצֵא בְּזֶה. בְּהַמְשִׁיךְ נִלְמַד מִי צָרִיךְ לְשַׁלֵּם אֶת הַהוֹצָאוֹת שֵׁישׁ בְּמַצּוֹת כְּבוֹד אָב וְאִם.

מַצּוֹת כְּבוֹד אָב וְאִם הֵיא לְסִיַע לָהֶם גַּם אִם הֵם לֹא בִקְשׁוּ דְבָר³⁰. עַל הַיְלָדִים לְהַשְׁתַּדֵּל לְהַבִּיין לְכַד מַה צָרְכָם שֶׁל הַהוֹרִים. וְאִם הַהוֹרִים גַּם בִּקְשׁוּ מִיְלֵדֵיהֶם אֶת הַסִּיּוּעַ, יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁמִּלְכַד מַצּוֹת כְּבוֹד אָב וְאִם מְקִיָּמִים גַּם אֶת מַצּוֹת מוֹרָא אָב וְאִם.

אֶת כֹּל מַה שְׁעוֹשִׁים לְמַעַן הַהוֹרִים צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת בְּסִכּוֹר פְּנִים יְפוֹת³¹, וְהַעוֹשֶׂה כֵן שֶׁכָּרוּ גְדוֹל. וְצָרִיךְ מְאוֹד לְהַזְהֵר שֶׁלֹא לַעֲשׂוֹת עֲבוּרִם אֶת צָרְכֵיהֶם בְּפָנִים זוֹעֵפוֹת. וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ חַז"ל (קִידוּשִׁין לֵא). יֵשׁ מֵאֲכִיל לְאָבִיו פְּסִיּוֹנִי וְטוֹרְדוֹ מִן הָעוֹלָם, וְיֵשׁ מִטְחִינּוֹ בְּרַחֲמִים וּמִבִּיאוֹ לְחַיֵי הָעוֹלָם הַבָּא. דְּהִינּוּ, יֵשׁ מִי שֶׁנּוֹתֵן לְאָבִיו לְאָכּוֹל עוֹף יָקָר וְטַעִים בְּשֵׁם 'פְּסִיּוֹנִי' וּכְשֶׁאָבִיו שׁוֹאֵלוֹ מִנֵּן לָךְ הַמֵּאֲכָל הַזֶּה, עוֹנֶה הַבֵּן בְּצוּרָה לֹא יָפָה וְאוֹמֵר "מַה אֲכַפֵּת לָךְ אָבִיא, טְחוּן וְאָכּוֹל". אָדָם זֶה מִפְסִיד אֶת שְׁכָרוֹ וְאִף נִעְנָשׁ עַל הַצּוּרָה בָּהּ הוּא מְדַבֵּר לְאָבִיו. לַעֲמַת זֶה יֵשׁ

---מקורות והערות---

³⁰ שו"ת משיב דברים (סי' קלח).

³¹ וכידוע ששכר מצוה נמדד גם לפי השמחה בה נעשית המצוה, וכן אמר האר"י הק' למהרה"ו שבזכות השמחה בקיום המצוות נפתחו לו שערי החכמה.

אדם שפרנסתו היא לטחון ברחמים שהיא עבודה קשה, יום אחד המלך גזר על אביו שיבוא לעבוד בשביל המלך עבודה קשה יותר מהרחמים, אמר הן לאביו "טחון אתה ברחמים במקומי ואני אלך במקומך לעבודת המלך", אדם זה שדואג לאביו ומדבר אליו בצורה יפה יש לו שכר על כך שהציל את אביו מהעבודה הקשה של המלך, אפילו שהוא נאלץ לבקש מאביו שיטחן ברחמים במקומו.

גם במצנת כבוד אב ואם מצנה בו יותר משלוחו, ולכן על כל אחד מהבנים והבנות להשתדל לעשות להורים את מה שהם צריכים בעצמו, ולא על ידי שליח, וכן שלא לדחות את המטלות אל אחיו האחרים.

הורים שתשש פחם והם זקוקים לטיפול סעודי, מצנה על הן להכניס את ההורים לביתו ולטפל בהם ככל היכלת. כשאין לן יכולת לטפל בהם בביתו, צריך לדאוג להם למקום ראוי ומכובד, ובהמשך נלמד על מי מוטל התשלום עבור הטפול הסעודי.

כבוד אביו ביחס לאנשים אחרים

בכלל מצנת כבוד אב ואם¹⁰ הוא שפאשר הן צריך לבקש בקשה מאדם מסים, וידוע לן שיכבדו את בקשתו יותר, אם הוא יבקש בשביל אביו, עליו לעשות בן. למשל פאשר האם שולחת את בנה לבקש שקית חלב מהשכנים, על הן לומר "אמא בקשה שקית חלב", ולא לומר "אני צריך שקית חלב", בנה שמקימים את בקשתה אמו מתכבדת יותר. ויש אומרים שגם כשיש ספק אם יענו לבקשתו אם הוא יזכיר את אביו עליו לעשות בן.

---מקורות והערות---

¹⁰ שו"ע (יו"ד רמ, ו) ועי' בנחלת צבי שם שכתב שדוקא אם הוא מזכיר לצורך עצמו יש ענין לבקש בשביל אביו, אבל אם הוא מבקש סתם בלי להזכיר למי, אין צורך להזכיר בשביל אביו. והבא"ח (ש"ב שופטים י) דחה דבריו.

כָּל זֶה מְדַבֵּר כְּאֲשֶׁר יֵשׁ שְׂיָכוֹת בֵּין הַבְּקָשָׁה לְבֵין אָבִיו, אֲבָל כְּשֶׁאֵין שְׂיָכוֹת
אֵין לְהִזְכִּיר אֶת שֵׁם אָבִיו. מִטַּעַם זֶה מוּבָן שֶׁהַנוֹסֵעַ בְּאוֹטוֹבוּס לֹא צָרִיךְ לומר
לְנֶהֱגַ שְׂיָמְפוֹר לוֹ כְּרִטְסִיָּה לְכַבוֹד אָבִיו.¹⁰

לְפִי זֶה הִקְשׁוּ הַפּוֹסְקִים עַל מָה שֶׁכְּתוּב בְּסֵפֶר מְלָכִים, שֶׁבְחֲנוּפֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ
בִּיקָשׁ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ שֶׁשְּׁעָרֵי בֵּית הַמִּקְדָּשׁ יִפְתָּחוּ, אֲבָל הַשְּׁעָרִים לֹא נִפְתְּחוּ עַד
שֶׁשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הוֹסִיף לְבַקֵּשׁ שֶׁהַשְּׁעָרִים יִפְתָּחוּ לְכַבוֹד דָּוִד אָבִיו, שֶׁנֶּאֱמַר (דה"י
ב, ו, מב): זָכְרָה לְחֻסְדֵי דָוִד עַבְדְּךָ. וְלִכְאוּרָה מְלִכְתְּחִלָּה שְׁלֹמֹה הָיָה צָרִיךְ
לְבַקֵּשׁ שֶׁהַשְּׁעָרִים יִפְתָּחוּ לְכַבוֹד אָבִיו, וּמִדּוּעַ הוּא הִמְתִּין עַד לְבִסּוֹף?

הַתְּשׁוּבָה הַיָּא, שֶׁשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ יָדַע שֶׁבְּסוֹפוֹ שֶׁל דְּבַר הַשְּׁעָרִים לֹא יִפְתָּחוּ עַד
שֶׁהוּא יִזְכִּיר אֶת זְכוּתוֹ שֶׁל דָּוִד הַמֶּלֶךְ, כִּדֵּי לְהִרְאוֹת לְכָל הָעַם מִשְׁמַיִם שֶׁנִּמְחַל
לְדָוִד אוֹתוֹ עוֹן. וְאִם שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ הָיָה מְזַכֵּר אֶת זְכוּת דָּוִד אָבִיו כִּבְרַ בְּהִתְחַלָּה,
וּכְבָר אֲזִי הַשְּׁעָרִים הָיוּ נִפְתָּחִים, לֹא הָיָה נֶכֶר כְּבוֹדוֹ שֶׁל דָּוִד. לְכֵן הָיָה צָרִיךְ
לְבַקֵּשׁ קוֹדֵם לֹא הַזְכָּרַת דָּוִד, וְרַק כְּשֶׁכָּל הָעַם רָאָה שֶׁהַשְּׁעָרִים מִמְּאֲנִים
לְהִיפְתָּח עַד שֶׁשְׁלֹמֹה הַזְכִּיר אֶת זְכוּתוֹ שֶׁל דָּוִד הַמֶּלֶךְ, נֶכֶר הָיָה לְכָל
שֶׁהַשְּׁעָרִים נִפְתָּחוּ רַק בְּזְכוּת דָּוִד, וּמִמֵּילָא הַתְּגַלְתָּה צְדָקְתוֹ שֶׁל דָּוִד הַמֶּלֶךְ לְעֵינֵי
כָּל הָעַם.¹⁰

לְמַדְנֵנו שֶׁיֵּשׁ מִצְוָה לְבַקֵּשׁ בְּקָשָׁה בְּשֵׁם אָבִיו, כָּל שֶׁכֵּן שֶׁהַשׁוֹמֵעַ שֶׁמְבִזֵּים אֶת
אָבִיו אוֹ אִמּוֹ עָלָיו לְמַחֲוֹת. וְאָמְרוּ חַז"ל שִׁיוֹסֵף הַצְּדִיק נִעְנַשׁ עַל כֵּן שֶׁהוּא שִׁתַּק
כְּאֲשֶׁר אָחִיו אָמְרוּ לוֹ "עַבְדְּךָ אֲבִינוּ". אֲמַנָּם כְּתָבוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁאֶסוּר לְהַכּוֹת אֶת

---מקורות והערות---

¹⁰ הפרישה (ס"ק יב) כתב שהוא רשות, והט"ז (סק"ח) כתב שיבקש בשם אביו, אולם
האחרונים כתבו כדעת הפרישה.

¹⁰ ע"י בא"ח (ש"ב שופטים י).

חָבְרוּ עַל כֵּן, וְהוֹסִיפוּ שְׁלִפְעָמִים הַמְחָאָה תִּגְרָם לְכַזְיוֹן יוֹתֵר גְּדוֹל, וּבְמִקְרָה כְּזֶה עֲדִיפָה הַשְׂתִּיקָה, וְעַל דְּבָרִים אֲלוֹ נִיטָן לֹאמַר "סוֹף מַעֲשֵׂה בְּמַחְשָׁבָה תְּחִילָה"^{טו}.

הַלְכוֹת הַקִּימָה לְכְבוֹד הַהוֹרִים

מְכַלֵּל כְּבוֹד הַהוֹרִים הוּא לְעֲמוֹד בְּפָנֵיהֶם^{טז} מְלֵא קוֹמָתוֹ^{יז}. וּכְמוֹ שֶׁהִגְמָרָא מְסַפֶּרֶת שֶׁכָּאֲשֶׁר רַב יוֹסֵף הָיָה שׁוֹמֵעַ אֶת אִמּוֹ מִתְקַרְבֶּת הוּא הָיָה עוֹמֵד לְכְבוֹדָהּ וְאוֹמֵר "אֲקוּם הַשְּׂכִינָה שְׁמַגִּיעָה". וְטַעַם הַדְּבָר שֶׁמְצָאנוּ שֶׁהַתּוֹרָה הַשְּׁתוּתָה אֶת כְּבוֹד הַהוֹרִים לְכְבוֹד הַמְקוֹם, וּמִמִּילָא כְּשֵׁם שֶׁעוֹמְדִים בְּפָנֵי סֶפֶר תּוֹרָה כֵּן יֵשׁ לְעֲמוֹד בְּפָנֵי הַהוֹרִים. הֵקָם בְּפָנֵי הַהוֹרִים מְקַיֵּם מִצְוֹת עֲשֵׂה מִהַתּוֹרָה שֶׁל כְּבוֹד אָב וְאִם^{יח}, וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁמְקַיֵּמִים כְּזֶה גַם אֶת מִצְוֹת מוֹרָא אָב וְאִם^{יט}.

הַמְצָנָה לְקוּם מְפָנֵי הַהוֹרִים הִיא מְשׁוּם כְּבוֹדָם, וְלִכֵּן גַּם אִם הַהוֹרִים לֹא מְרַגְּשִׁים הַנָּאָה מִכְּבוֹד זֶה צְרִיךְ לְכַבְּדָם וְלְעֲמוֹד בְּפָנֵיהֶם. מִטַּעַם זֶה, חוֹבֵת הַבֵּן לְעֲמוֹד בְּפָנֵי אָבִיו הִיא גַם כָּאֲשֶׁר הָאָב סוֹמָא^כ, אוֹ אָב חוֹלָה, זָקֵן וְתִשׁוּשׁ בְּשִׁכְלוֹ שְׂאִינוֹ מְרַגֵּשׁ מְאוּמָה^{כא}. כְּמוֹ כֵּן גַּם אִם הַבֵּן סוֹמָא, כָּאֲשֶׁר הוּא שׁוֹמֵעַ אֶת אָבִיו אוֹ אִמּוֹ מִתְקַרְבִּים, עָלָיו לְעֲמוֹד בְּפָנֵיהֶם^{כב}.

---מקורות והערות---

^{טו} עי' ספר היראה לרבינו יונה, ספר חסידים (סי' עב) אורחות חיים להרא"ש (אות פב) ילקוט מעם לועז (יתרו עמ' תרמג).

^{טז} שו"ע (רמ, ז) ובגמ' בקידושין (לא :) ועי' בלבוש.

^{יז} ספר חרדים ועוד. ועי' באוצר כאו"א (אות רנד) אם מהני עמידה על ידי סמיכה.

^{יח} כ"כ הרא"ש (קידושין פ"א סי' נז).

^{יט} יש אומרים שמצות קימה היא בכלל מצות כבוד, וכ"כ ערוך השלחן (סי' כד) החזו"א (יו"ד קמט, ד) גשר החיים (ח"א פ"כ הערה ט). ויש אומרים שמצות קימה היא מדין מורא ולא מדין כבוד ארבעה טורי אבן (על הרמב"ם הל' ת"ת ו, ב) אבן ישראל (על הרמב"ם לה' ממרים פ"ו) שו"ת בנין אב (ח"ב סי' מט) שו"ת יבי"א (ח"ו כט, ג).

^כ ברכי יוסף (רמד, ב).

^{כא} עי' שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' תמח) שכתב שאפילו בפני אב מחסר הכרה רח"ל צריך לקום.

^{כב} והיראה מרב יוסף שאמר אקום מפני השכינה שמגיעה אף שהוא לא ראה אותה, הן משום שהיא רק התקרבה למקום שרב יוסף היה, והן משום שרב יוסף היה סומא.

בְּהִלָּכָה זוֹ מוֹעִילָה מְחִילַת הַהוֹרִים, וְאִף טוֹב שֶׁהַהוֹרִים יִמְחִלוּ לְבָנֵיהֶם אִם הֵם לֹא עוֹמְדִים בְּפָנֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁהַבָּנִים לֹא יִפְשְׁלוּ בְּהִלָּכָה זוֹ, וּבַפְּרָט לְפִי מַה שְׁנֹלָמַד שְׁלֹדַעַת הַשׁו"ע צָרִיךְ לְעֲמוֹד בְּפָנֵי הַהוֹרִים אֲפִילוּ כַּמָּה פְּעָמִים בְּיוֹם^{טו}. אַמָּנָם, גַּם אִם הַהוֹרִים מוֹחִלִים עַל כְּבוֹדָם, עַל הַבָּנִים לְהִדָּר בְּכְבוֹדָם מְעַט וְלִקְוֹם קִצָּת מִמְּקוֹמָם כְּשֶׁרוֹאִים אוֹתָם^{טז}.

לְדַעַת רוֹב הַפּוֹסְקִים^{טז} מִצָּנַת הַקִּימָה מְפָנֵי הַהוֹרִים הִיא מִהֲרַגַע שֶׁהֵבֵן רוֹאֶה אֶת אָבִיו וְאֲפִילוּ שְׂאֵבִיו רְחוֹק מְאֹד מִמֶּנּוּ. כְּמוֹ כֵּן אִם הֵבֵן שׁוֹמֵעַ אֶת אָבִיו מִתְקָרֵב צָרִיךְ לְעֲמוֹד בְּפָנָיו וְאֲפִילוּ אִם הֵבֵן עֲדִין לֹא רוֹאֶה אֶת אָבִיו, כְּמוֹ לְמַשֵּׁל אִם הַקִּיר מִסְתִּיר אֶת אָבִיו וְכֹל הַדּוּמָה לָזֶה^{טז}.

לְאַחַר שֶׁהֵבֵן עֲמַד לְכְבוֹד אָבִיו, עָלָיו לְהִשָּׂאֵר עוֹמֵד עַד שְׂאֵבִיו יַעֲבוֹר וַיִּתְּכַסֶּה מֵעֵינָיו, אוֹ עַד שְׂאֵבִיו יֵשֵׁב בְּמִקְוֹמוֹ, אוֹ עַד שְׂאֵבִיו יִגִּיעַ לְמָקוֹם שֶׁבְּדַעַתוֹ לְעֲמוֹד וְלְהִשָּׂאֵר שָׁם. לְכֵן, אִם הֵבֵן יוֹשֵׁב בְּסֻלּוֹן וְאָבִיו נִכְנָס לְבֵית וּבְדַעַתוֹ לְלַכֵּת לְמִטְבַּח עַל הֵבֵן לְעֲמוֹד עַד שְׂאֵבִיו יֵשֵׁב, אוֹ עַד שְׂאֵבִיו יִכְנָס לְמִטְבַּח. וְאִם הָאָב נִגַּשׁ לְדַבֵּר עִם בְּנוֹ, אֲסוּר לְבֵן לְשַׁבֵּת כָּל עוֹד אָבִיו עוֹמֵד.

הַחַיּוֹב לְעֲמוֹד בְּפָנֵי אָבִיו הוּא לֹא רַק בְּבֵית אָלָא אִף בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, וְאִף עַל פִּי כְּשֵׁבִית הַכְּנֶסֶת מִיַּעַד לְכְבוֹד הַשִּׁי"ת וְלֹא לְכְבוֹד הַהוֹרִים, כְּבוֹדוֹ שֶׁל הַשִּׁי"ת הוּא כַּאֲשֶׁר שׁוֹמְעִים לְקוֹלוֹ, וְעַל זֶה אֲפָשָׁר לְהַמְלִיץ אֶת לְשׁוֹן הַכְּתוּב: 'כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי הוּא צִנָּה וַיַּעֲמֵד' (תהלים לג, ט)^{טז}.

---מקורות והערות---

^{טו} כ"כ הברכ"י (רמב, כא) בדעת השו"ע. וכן משמע בדברי הש"ך (ס"ק לז).

^{טז} כמו בדיני כבוד רבו. ובשם הגרבי"צ שגם אם האב מחל יש להדרו בפני אחרים שלא יודעים שהאב מחל, אבל בפני אלו שיודעים שהאב מחל לא צריך אפי' הידור.

^{טז} כדן רבו מובהק כמבואר בשו"ע (רמז, ט) וכן משמע במאירי (קידושין לב:).

^{טז} ערוך השלחן (רמ, כד) וכ"כ בספר מורא הורים וכבודם בשם הגרבי"צ זצ"ל ולהבחל"ח הגריש"א שליט"א.

^{טז} שו"ת הרשב"א (ח"ה סי' יד) ראב"ן (קידושין דף רסח) והפסוק הוא מדברי הבא"ח (ש"ב כי תצא טו).

כְּשֶׁהָאָב קָם לְעֵלוֹת לַתּוֹרָה אוֹ לְהַתְּפַלֵּל לְפָנֵי הָעַמּוּד, עַל הַבֵּן לְעַמּוּד מִהֲרַגַע כְּשֶׁאָבִיו קָם מִמְּקוֹמוֹ, וְעַד שֶׁהוּא יִגִּיעַ לְתִיבָהּ. וְכֵן עַל הַבֵּן לְעַמּוּד כְּשֶׁאָבִיו חוֹזֵר לְמְקוֹמוֹ לְאַחַר קְרִיאַת הַתּוֹרָה, אֲבָל בְּזִמְנֵי הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה הַבֵּן יָכוֹל לְשַׁבֵּחַ^{פא}. וּבִקְהֵלוֹת הַסְּפָרָדִים שְׁנוּהֲגִים^{פב} שֶׁהַבֵּן עוֹמֵד בְּמְקוֹמוֹ כֹּל זְמַן שֶׁהָאָב עוֹמֵד וְקוֹרֵא בַּתּוֹרָה, עַל הַבֵּן לְעַמּוּד לְפִי הַמְּנַהֵג, וְאִם הוּא לֹא עוֹשֶׂה כֵן הַדְּבָר נִרְאֶה שֶׁהוּא מוֹזְלֵל בְּכַבּוּדוֹ שֶׁל אָבִיו.

לְדַעַת הַשּׁוֹ"ע^{פג} עַל הַבֵּן לְעַמּוּד בְּפָנֵי אָבִיו וְאִמּוֹ בְּכָל פַּעַם שֶׁהֵם מִתְּקַרְבִּים, וְאֶפִּילוֹ מֵאֵה פְּעָמִים בְּיוֹם. וְאִילוֹ לְדַעַת הַרַמְ"א חוֹבַת הַקִּיּוּם הִיא רַק פְּעָמִים בְּיוֹם, שִׁחְרִית וְעַרְבִית. אֲמָנָם גַּם לְדַעַת הַרַמְ"א אֵין זֶה אֶלָּא בְּבֵית, כִּינֹן שְׂבָנֵי הַבַּיִת יוֹדְעִים שֶׁהַבֵּן כָּבֵד אֶת אָבִיו. אֲבָל בְּמְקוֹם שְׁנוּמְצָאִים אֲנָשִׁים שְׂאִינָם מְבַנֵּי הַבַּיִת, עַל הַבֵּן לְשׁוּב וְלָקוּם אֶפִּילוֹ כַּמָּה פְּעָמִים בְּיוֹם מִשׁוּם מִרְאִית עֵינָיו, שֶׁלֹּא יִחְשְׁדוּ בּוֹ שֶׁהוּא לֹא קָם בְּפָנֵי אָבִיו.

גַּם כַּאֲשֶׁר הַבֵּן עוֹסֵק בַּתּוֹרָה אוֹ בְּמִצְוֹת קְרִיאַת שְׁמַע^{פד} עָלָיו לְעַמּוּד בְּפָנֵי אָבִיו וְאֵין לוֹ אֶת הַפְּטוּר שֶׁל עוֹסֵק בְּמִצְוָה פְּטוּר מִן הַמִּצְוָה. אוּלַם אִם הַבֵּן יוֹשֵׁב כְּשֶׁסֵּפֶר תּוֹרָה בְּיָדוֹ אִף אִם אָבִיו נִכְנָס לְבֵית הַכְּנֻסֶת הוּא לֹא צָרִיךְ לְעַמּוּד, מִשׁוּם כְּבוֹד הַסֵּפֶר תּוֹרָה^{פה}. חֲתָן בְּמִשְׁךְ שִׁבְעַת יָמֵי הַמִּשְׁתָּה אִף עַל פִּי שֶׁהוּא נִחָשֵׁב כְּמִלֵּךְ, עִם כָּל זֶה גַּם הוּא חַיֵּב לְעַמּוּד בְּפָנֵי אָבִיו.

---מקורות והערות---

^{פא} שו"ע (רמב יח) ועי' בשו"ת מנחת שלמה (סי' לג) ובשו"ת עולת אברהם (ח"א סי' לא).

^{פב} החיד"א בספר לדוד אמת (סי' ה אות לד) ספר החיים למהר"ח פלאג"י (יא, כג).

^{פג} כמבואר לעיל.

^{פד} כ"כ הברכי יוסף (יו"ד רמד, א) עי' באריכות באוצר כאו"א (אות רעד- ערה).

^{פה} שבט הלוי (ח"ו קמו, ג).

יש מקרים שבהן פטור מלעמוד בפני אביו¹⁹, ומתם שאם הבן אביל ל"ע והוא יושב שבעה²⁰, הוא לא צריך לעמוד שמא אביו יאמר לו לשבת וישתמע כאילו הפונה לשבת באבלות. אבל בתשעה באב שכולם יושבים באבלות על חרבן בית המקדש, אין חשש זה ועל הבן לעמוד בפני אביו.

מגורים בקרבת ההורים

כתבו הפוסקים שיש חשיבות לבחור מקום מגורים בקרבת ההורים כדי לכבד אותם ולשרת אותם בעת הצורך. דבר זה נלמד ממה שאמרו חז"ל (מגילה טז:): שיעקב אבינו נענש על כל אותם שנים שהיה בבית לבן ולא שימש את הוריו, אף שהוריו הם אלו שצוו אותו ללכת לחרן לבית לבן.

אף שיש ענין לגור בקרבת ההורים, אם ההורים מוחלים על כך, מתר לבן לגור בעיר אחרת, אבל אם הוריו התחרטו ויבקשו שהוא יחזור לגור בקרבתם עליו לחזור לעירם²¹.

הפוסקים כתבו כמה מקרים שבהם אין חובה לגור בקרבת ההורים, ומתם, מקום לימוד התורה שלו נמצא בעיר אחרת, או שמקור פרנסתו או המקום הראוי לחינוך הילדים נמצא בעיר אחרת. וכן אם המגורים בקרבת ההורים עלול לגרום לבניהם ובנותיהם לצער מטעמים שונים. הן משום שההורים מטרידים אותם יותר מדאי מכל סיבה שהיא, או מטעמי שלום בית וכיוצא בזה. ועל כל פנים גם כשהבנים או הבנות גרים במקום אחר, עליהם לדאוג להורים כמה שהם צריכים, ונאפילו על ידי שליח²².

---מקורות והערות---

¹⁹ עי' בשו"ת שבט הקהתי בשם הגריש"א (ח"ג סי' רנ"ו) שכתב שאם הבן שוכב בבגדי לילה במיטתו מסתבר שהבן לא צריך לעמוד בפני אביו כיון שאין זו קימה שיש בה הידור, אבל אם הוא שוכב על הספה בבגדיו ודאי שהוא חייב לקום.

²⁰ עי' בספר אוצר כאו"א (אות רסז) כמה טעמים להלכה זו.

²¹ עי' בספר כבוד או"א (הרי"פ עמ' קיג).

²² ראה בספר אוצר כאו"א (ס"ק קל)

מספר בספר מלכים שאלישע פגש את אליהו הנביא ורצה ללכת וללמוד ממנו תורה. וכך נאמר (מלכים א, יט, כ): 'ויעזב את הפקר וירץ אחרי אליהו ויאמר אשקה נא לאבי ולאמי ואלכה אחריך ויאמר לו לך שוב כי מה עשיתי לך'. מכאן לומדים שפאשר הבן או הבת הולכים מהבית, עליהם להודיע להוריהם להיכן הם הולכים כדי שהם לא ידאגו להם. וכמו שכתב הרלב"ג, שעם רב החשק שהיה לאלישע ללכת אחרי אליהו הוא התעורר קודם ללכת לאביו ולאמו לנשק אותם ולהודיעם הפרדו מהם.

וכן אם הבן או הבת בקרו אצל ההורים או שהו אצלם בשבת ולאחר הביקור שבו הבנים לביתם, עליהם להודיע להוריהם שהגיעו בשלום, אפילו שלא נשקפת כל סכנה ממשית מהדרך, מכאן נלמד שאין לומר להורים שהם דואגים יותר מדי ללא כל סיבה מצדקת.³

כמו כן כשהבן נעדר מהבית, והוא יודע שהוריו רוצים לדעת משלומם³³, עליו להודיע להם, הן בטלפון או במכתב לפי הענין. וכל שכן שההולך למקום שיש בו סכנה, עליו להודיע להוריו את שלומו כדי שהם לא ידאגו לו.

הביקור אצל ההורים

הבנים והבנות חייבים לבקר את הוריהם מידי פעם לפי הצורך, ובפרט אם ההורים לא ראו את בניהם זמן רב, ובכל ביקור פנה הם מקימים מצנת עשה של כיבוד אב ואם כפי שהביקור גורם להם שמחה רבה. ובזוה"ק³³ כתוב "לא אתחזי לאבא למיזל למיחמי לברא, ברא אתחזי למיחמי ולמחזי ולמתבע

---מקורות והערות---

³ ספר חסידים (סי' תתקעה) וראיה לזה משאול שאמר לנערו 'לכה ונשובה פן יחדל אבי מן האתונות ודאג לנו' (שמואל א, א, ח).

³³ שו"ת להורות נתן (ח"ה סי' נג) וטעמו שאף אם ההורים מוחלים על כך שהבן יגור רחוק מהם, מ"מ הם לא מחלו על כך שבנם יודיע אותם משלומם.

³³ מדרש הנעלם פרשת וירא (דף צז).

לְאָבִיו". כְּלוּמַר עַל הַבֵּן יֵשׁ חוֹבָה לְבָקֵר אֶת אָבִיו, וְאֵילּוּ לְאָב אֵין חוֹבָה לְבָקֵר אֶת בְּנוֹ.

בֵּן הַנִּמְצָא רְחוּק מֵהַהוֹרִים וְהֵם מְבַקְּשִׁים שֶׁהוּא יְבוֹא אֲלֵיהֶם לְשֵׁרֵת אוֹתָם לְהַאֲכִילָם וְלְהַשְׁקוֹתָם, עָלָיו לַעֲשׂוֹת כֵּךְ אֲפִילוּ עַל חֲשִׁבוֹן תְּלִמוּד תּוֹרָה, אָבֵל אִם הֵם מְבַקְּשִׁים דְּבָר שְׂאִין בּוֹ צָרָךְ הַגּוֹף שֶׁלָּהֶם, אֵין חוֹבָה לְשִׁמוֹעַ לָהֶם עַל חֲשִׁבוֹן לִימוּד הַתּוֹרָה. מִטַּעַם זֶה אִם הֵם רוֹצִים שֶׁהַבֵּן יְבוֹא לְבָקֵר כְּדִי לְרְאוֹת אֶת פְּנֵיו בְּלֵבָד, אוֹ שֶׁהֵם רוֹצִים שֶׁהוּא יְבוֹא לְשִׁמְחָה מְשִׁפְּחִיתִית, הַבֵּן לֹא חַיֵּב לְשִׁמוֹעַ לָהֶם אִם הַדְּבָר גּוֹרֵם לוֹ בְּטוֹל תּוֹרָה²².

מִי שְׂאָמַר שְׂיִלְךָ לְבָקֵר אֶת הוֹרֵיו, חַיֵּב לְקַיֵּם אֶת דְּבָרָיו מִדִּין גְּדֵר שֶׁל מִצְוָה. לְדַעַת הַפּוֹסְקִים שְׁנִדְרֵי מִצְוָה חָלִים בְּלֵב, גַּם הַחוֹשֵׁב בְּלִבּוֹ לְבָקֵר אֶת אָבִיו חַיֵּב לְקַיֵּם אֶת מַחְשְׁבֹתוֹ. וְכִמוֹ כֹּל נִדְרֵי מִצְוָה, גַּם גְּדֵר זֶה לֹא מִתִּירִים אֶלָּא מִדּוּחֵק, לְכֵן כְּשֶׁאֵין בְּאִפְשָׁרוֹתוֹ לְלַכֵּת אֲלֵיהֶם עָלָיו לְבַקֵּשׁ אֶת מַחֲלֵתָם כְּדִי שֶׁלֹּא יִכְשַׁל בְּעוֹן נְדָרִים.

אִף שְׂאָסוּר לְאָדָם לַעֲסֹק בְּמִלְאָכָתוֹ לְפָנֵי תְּפִילַת שְׁחִרִית, חֲפָצֵי שָׁמַיִם מִתְּרִים, לְכֵן אִם הַהוֹרִים יוֹצְאִים מִבֵּיתָם לְמִרְחָקִים הַשָּׁפַם בְּבוֹקֵר, אוֹ שֶׁהֵם חוֹזְרִים לְבֵיתָם בְּשַׁעַת בִּקּוּר מְקַדְּמָת, מִתֵּר וְאִף חוֹבָה לְבִנְיָהֶם לְהִיפָּרֵד מֵהֶם אוֹ לְקַבֵּל אֶת פְּנִיָּהֶם גַּם לְפָנֵי הַתְּפִלָּה²³.

אָמְרוּ חַז"ל שֶׁכָּל הַטּוֹבָה וְהַמְּלָכָה שֶׁיֵּשׁ לְזָרַע עֲשׂוּי הִיא בְּזִכּוֹת כֵּךְ שֶׁהַחֲשִׁיב אֶת בְּרַכַּת אָבִיו שְׁנֹאֲמַר (בְּרֵאשִׁית כז, לד): 'וַיִּצְעַק צֶעֱקָה גְּדֹלָה וּמְרָה עַד מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בְּרַכְנִי גַם אֲנִי אָבִי'. מִכַּאֵן לּוֹמְדִים שֶׁעַל הַפְּנִים וְהַבְּנוֹת לְהַשְׁתַּדֵּל לְקַבֵּל בְּרַכָּה מֵהוֹרֵיהֶם בְּכָל יְמוֹת הַשָּׁנָה. וּבַפְּרָט מִצְוָה רַבָּה לְקַבֵּל בְּרַכָּה מֵהַהוֹרִים כְּאֲשֶׁר הַבֵּן נוֹסֵעַ לְמִרְחָקִים. כְּתִב הַיַּעֲבֹץ בְּסִידוּרוֹ שֶׁמִּנְהַג יִשְׂרָאֵל לְכַרֵּךְ אֶת הַיְלָדִים בְּלֵיל שַׁבָּת, שְׂאִז חַל הַשִּׁפְעַ, וְהוּא שַׁעַת רְצוֹן לְהַמְשִׁיךְ

---מקורות והערות---

²² כ"כ בספר מורא הו"כ (פ"א ס"מ) בשם גדולי זמנינו, וע"ש בסעי' עז.

²³ שו"ת בצל החכמה (ח"ה סי' ע).

שפּע על הילדים. וכן בערב יום הכיפורים הוא זמן טוב להמשיך שפּע על הַבָּנִים והבנות.

אופנים שפטורים מלשמע בקול ההורים

אף על פי שהתורה החשיבה מאוד את מצות כבוד אב ואם, יש כמה מקרים שהתורה אומרת שלא צריך לשמוע להורים. לפני שנלמד מקרים אלו צריך להדגיש שגם כּאֲשֶׁר לֹא צָרִיךְ לְשָׁמוֹעַ לָהֶם, אֵין זֶה מֵתִיר לְדַבֵּר כְּנֶגְדָם קְשׁוֹת, אֲלֹא צָרִיךְ לְנִסּוֹת לְשַׁכְנַע אוֹתָם בְּדַבָּרִים רַבִּים לְשִׁנוֹת אֶת רְצוֹנָם וּבִקְשָׁתָם. וְאִם כָּל זֶאת הֵם לֹא שִׁנּוּ אֶת דַּעְתָּם, לֹא צָרִיךְ לְקַיֵּם אֶת בִּקְשָׁתָם. וּבְדַבָּרִים אֲלוֹ צָרִיךְ לְפַעוֹל בְּחֻכְמָה וּבְדַעַת כָּל הָאֲפָשֶׁר כְּדֵי שֶׁלֹּא לְפִגּוֹעַ בָּהֶם.

בשׁו"ע ובפוסקים התבארו ארבע סיבות שונות שלא צריך לשמוע להורים:

- א. דברים שההורים מבקשים נגד קיום המצוות.
- ב. דברים שההורים מבקשים נגד כבודם של ההורים עצמם.
- ג. דברים שההורים מבקשים נגד כבודו של הַבֵּן או הַבַּת.
- ד. דברים שאחד ההורים מבקש נגד רצונו של ההורה השני.

נלמד בעז"ה את סוגי הדברים ואת פְּרִטִיָּהֶם.

בקשת ההורים נגד קיום המצוות

דְּרָשׁוּ חֲזו"ל^{צ"ח} על הפסוק 'איש אמו ואביו תיראו' שאם אביו אמר לו לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה, אסור לשמוע לו, ומטעם זה התורה מסימת את הפסוק 'איש אמו ואביו תיראו, במילים 'ונאת שבתתי תשמרו אני ה' אלהיכם', דהינו שגם האב וגם הבן חייבים בכבודו של השי"ת ולשמור את השבת ושאר המצוות.

---מקורות והערות---

^{צ"ח} תורת כהנים פרשת קדושים. ובגמ' יבמות ה: רמב"ם הלכות ממרים (ו, יב).

מטעם זה אמרו חז"ל¹² שאם אביו אמר לו שלא להשיב אבדה אין לשמוע לו, אלא צריך לקיים את מצות השבת אבדה כמו שציוותה התורה. הלכה זו לא נאמרה רק פאשר ההורים מבקשים חיב נגד מצות מהתורה, אלא גם אם בקשתם נגד מצות דרבנן או מנהגי ישראל הידועים מדור לדור.

האסור לשמוע להורים נגד מצות התורה נאמר גם פאשר ההורים שומרים תורה ומצוות, ואין להם פננה בדוקא נגד המצוות¹³, אלא פוננתם לטובה בלבד. בין לטובת עצמם, שיהיה לבן פנאי לעסוק בכבודם, ובין לטובת הבן שעסק המצוה לא יזיק לו לפי דעתם.

על אחת כמה וכמה שאין לשמוע להורים פאשר פוננתם נגד קיום המצוות. בדורנו שפ"ה הרבה מאחינו חוזרים בתשובה, מצוי מאד שבצעלי תשובה נתקלים בהתנגדות ההורים לקיום התורה והמצוות. ההלכה היא שאין לשמוע להורים נגד קיום המצוות. כמו כן הורים שאינם מתנגדים שבניהם ובנותיהם יחזרו בתשובה, אלא שיש דברים שזרים לרוחם, כמו בעניני שמחות הנערכות בהפרדה בין אנשים לנשים, אין לשמוע להורים נגד ההלכה. אמנם צריך לעשות שאלת חכם בכל מקרה לגופו מתי ובאיזה אפן לשמוע להוריו ומתי לא. ובדאי שקודם שפמרים את פיהם צריך לנסות לשכנע אותם בחשיבות המצוות, ולהרבות עליהם רעים ואהובים כדי שגם הם יסכימו ללכת בדרך התורה.

--- מקורות והערות ---

¹² ב"מ (לב.) והטעם מבואר בתוס' ביבמות שעיקר הדרשה נדרשת מסיום הפסוק 'אני ה' שמוראי גדול ממוראכם. וכ"כ הריטב"א בב"מ שם. אולם הרמב"ן והרשב"א כתבו שעיקר הדרשה מהמילה 'שמורו' דהיינו ששבת שמורה שלא תדחה. ועכ"פ מעצם הלימוד שכולכם חייבים בכבודי משמע שאין הבדל בין מצות עשה ללאוין, מטעם שכולם הם כבוד השי"ת. ובמדרש רבה (פרשת נשא יד, ו) עה"פ "אני פי מלך שמור" שמור האני שיאמר לך המלך, הביאו ביאה"ג אות כו.

¹³ פשוט כמו מה שאמרו חז"ל גבי השבת אבידה גם אם אביו רוצה את האבידה לעצמו.

אסור לשמוע להורים גם אם הם מבקשים דבר שעל פי ההלכה אין בו איסור, אבל הבן עלול להגיע לידי איסור, וכמו שכתב החפץ חיים^ח שאם ההורים מבקשים מהבן לספר דבר מסוים, שמוכרח שבתוך הסיפור, הדברים יגיעו לידי לשון הרע ורכילות או אפילו רק לידי אבק לשון הרע ורכילות, גם בן אסור לספר להם דברים אלו.

אם אביו מבקש שלא לעשות חומרות והידורים שמעיקר הדין לא חייבים בהם, יש מקום לבן לשמוע לאביו, ובפרט אם אביו נותן טעם נכון לדבר. לדוגמא, אם הבן רוצה לעשות ברית מילה לבנו מוקדם בבוקר כדי לקיים מצוות זריזין מקדימין למצוות, ואביו מבקש לערוך את מצוות ברית המילה בצעהרים כדי שקרובי המשפחה יוכלו להגיע, על הבן לנסות לשכנע את אביו לקיים את ברית המילה בבוקר השכם. ואם בכל זאת האב לא משנה את דעתו, על הבן לכבד את רצון אביו^ט.

וכן הדין במצות שאינם חובה דוקא על הבן, ואביו מתנגד שבנו יתעסק במצוה זו, ויש לו סיבה מובנת להתנגדותו, הבן צריך לשמוע לאביו. דוגמא לזה מה שכתבו הפוסקים שאם האבא דורש מבנו שלא להתעסק בצרכי רבים או יתומים או בענייני גמ"ח צריך לשמוע לו, ובלבד שפונתו של אביו היא, שבנו יהיה פנוי ללמד ולגדל בתורה^פ.

אם^ק יש לאביו מחלוקת עם אדם מסוים, ואביו מצוה את בנו שלא ידבר עם אותו אדם ולא יתפייס אתו, הבן לא צריך לשמוע לאביו. ואף על פי שהבן לא

---מקורות והערות---

^ח חפץ חיים הלי' לשון הרע (א, ה).

^ט הגריש"א. ומדוגמא זו נלמד למנהגים אף שהם חשובים, מ"מ עלולים להיכשל בהם במצות כבוד אב.

^פ עי' בשו"ת חיים שאל (סי' ה) ובשו"ת תורה לשמה (סי' רסו) ובשו"ת חות יאיר (סי' ריד) ובשו"ת צי"א (חי"ד סי' עג אות ז).

^ק שו"ע (רמ, טז).

שׁוֹנֵא בְּלִבּוֹ אֶת אוֹתוֹ אָדָם אֶלָּא רַק נִמְנַע מִלְדַּבֵּר אֶתוֹ בְּגִלְל הַצְּוִי שֶׁל אָבִיו, כִּיּוֹן שֶׁהַמְּנַעוֹת מִלְדַּבֵּר עִם אוֹתוֹ אָדָם עֲלוּלָה לְהִבְיֵא אוֹתָם לִידֵי שְׂנֵאָה הָאֶסוּרָה.^כ

בְּקִשְׁת הַהוֹרִים נֶגֶד כְּבוֹדָם

אם הַהוֹרִים מִבְּקָשִׁים מִבְּנֵם לַעֲשׂוֹת דְּבַר שֵׁישׁ בּוֹ מִשׁוּם גִּזְק אוֹ חוֹסֵר כְּבוֹד לַהוֹרִים עֲצָמָם, אֵין לְשִׁמוּעַ לָהֶם. וְאִף עַל פִּי שֶׁהַכֹּלֵל הוּא רְצוֹנוֹ שֶׁל אָדָם זֶהוּ כְּבוֹדוֹ, כֹּלֵל זֶה לֹא מִתִּיר לְבֵן לַעֲשׂוֹת דְּבַר שֵׁישׁ בּוֹ מִשׁוּם גִּזְק אוֹ בְּזִיוֹן לְהוֹרָיו.

מִטַּעַם זֶה אָב הַמְּבַקֵּשׁ מִבְּנֵוֹ מֵאֲכָל שֶׁעֲלוּל לְסַפֵּן אֶת חַיָּיו שֶׁל הָאָב, אָסוּר לְבֵן לְשִׁמוּעַ לוֹ.^כ וְכֵן אִם הַמֵּאֲכָל לֹא מְסַפֵּן אֶת חַיֵּי אָבִיו לְגַמְרֵי אֶלָּא רַק מִזִּיק לְבְּרִיאוֹתוֹ אֵין לְבֵן לְשִׁמוּעַ לְאָבִיו. לְמִשָּׁל אִם אָבִיו חוּלָה סְפָרַת וּמִבְּקָשׁ מִבְּנֵוֹ מֵאֲכָל שֶׁלֹּא בְּרִיא לְחוּלֵי סְפָרַת, הַבֵּן לֹא צָרִיךְ לְתַת אוֹתוֹ לְאָבִיו וְאֶפִּילוֹ שֵׁישׁ לְאָב הַנֵּאָה מִמֵּאֲכָל זֶה.^כ

כְּמוֹ כֵּן, הָאָב הָאוֹמֵר לְבָנוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבַר שֵׁישׁ בּוֹ מִשׁוּם בְּזִיוֹן לְאָב, אָסוּר לְשִׁמוּעַ לוֹ, לְמִשָּׁל אִם אָבִיו אוֹמֵר לוֹ שִׁיקְרָא לוֹ בְּשִׁמוֹ וְלֹא בְּתוֹאֵר "אָבֵא", אָסוּר לְשִׁמוּעַ לוֹ. וְכֹל שֶׁפֶן בְּדַבְרֵים שֵׁישׁ בָּהֶם בְּזִיוֹן גְּדוֹל יוֹתֵר. וְכֵן אִם אָבִיו מִבְּקָשׁ מִבְּנֵוֹ מִשְׁקָה חֲרִיף, וַיֵּשׁ לְבֵן חֲשֵׁשׁ שְׂאָבִיו יִגִּיעַ לִידֵי בְּזִיוֹן מִחֲמַת הַשְּׂכָרוֹת, הוּא לֹא צָרִיךְ לְתַת אֶת הַמִּשְׁקָה לְאָבִיו.

---מקורות והערות---

^כ ומכאן יש להעיר שיש אנשים שיש להם מחלוקת עם מאן דהו, שאל להם להכניס שנאה בין בניהם לאותו אדם, וד"ל.

^כ ספר חסידים (אות רלד), ומוסיף שאף אם אביו אומר לו אם לא תתן לי לא אמחל לך לא בעולם הזה ולא בעולם הבא)

^כ כתבו הפוסקים שאם אביו מבקש סיגריות יש לתת לו, כיון שלדעת הרופאים הסגריות מזיקות באופן כללי, אבל אין הכרח שהם מזיקות לכל אדם בפני עצמו, אא"כ אביו סובל מדבר שלדעת הרופאים הסיגריות ודאי מזיקות לו.

אף על פי שִׁמְצוּנָה לְקַיֵּם אֶת דְּבַרֵי הַמֵּת, אִם אָבִיו צִיָּנָה אוֹתוֹ דְּבַר הַנוֹגֵד אֶת הַהִלְכָּה אוֹ אֶת כְּבוֹד הַמֵּת אֲסוּר לְשִׁמוּעַ לוֹ, וְאֶפְּלוּ אִם אָבִיו צִיָּנָה שְׁלֵא לְהַעֲמִיד מַצָּבָה עַל קְבָרוֹ אוֹ שְׁלֵא לֹמַר אֶחָרָיו קְדִישׁ אֵין לְשִׁמוּעַ לוֹ כִּינֵן שְׁבִדְכָרִים אֵלוֹ יֵשׁ תִּיקוֹן לְנִשְׁמַת הַנְּפֻטָר^{ק"ה}. וְכֵן אִם אָבִיו אָמַר לְכָתוּב עַל הַמַּצָּבָה דְּבָרִים שְׂיֵשׁ בָּהֶם מִשּׁוּם בְּדִיּוֹן אֵין לְשִׁמוּעַ לוֹ. אֲבָל אִם הוּא בִּיקָשׁ שְׁלֵא לְהַסְפִּיד אוֹתוֹ וְלֵא לְכָתוּב עַל הַמַּצָּבָה תִּאָרִים יֵשׁ לְקַיֵּם אֶת דְּבָרָיו כִּינֵן שְׂאִין בְּזָה מִשּׁוּם בְּדִיּוֹן.

בְּקִשְׁתַּת הַהוֹרִים נִגְדַר רְצוֹן הַבֵּן

יֵשׁ מְקָרִים מְסִימִים שְׁמַתָּר לְבֵן הָעוֹמֵד בְּרִשּׁוֹת עֲצָמוֹ לַעֲשׂוֹת דְּבָרִים לְתוֹעֵלָתוֹ, עַל אִף הַתְּנַגְדוֹת הוֹרָיו. לְמַשָּׁל אִם הַבֵּן הִגִּיעַ לְהוֹרְאָה וְהוּא רוֹצֵה לְהַתְּמַנּוֹת לְרַב אוֹ דָּיָן, אָבִיו לֹא יִכּוֹל לְמַנּוּעַ מִמֶּנּוּ, כִּינֵן שְׁזוּהֵי זְכוּת לְבֵן לְהַתְּמַנּוֹת לְמַשְׁרָה תוֹרְנִית, וְאָבִיו עוֹבֵר בְּצוּוֵי זֶה עַל הַפְּסוּק (משלי ג, כז): 'אֵל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעָלְיוֹ'^{ק"ו}.

אִם הַהוֹרִים מִתְּנַגְדִּים שֶׁהַבֵּן יִלְךְ לְמָקוֹם מְסִיָּם כִּינֵן שְׂיֵשׁ בּוֹ חֲשַׁשׁ סַכָּנָה גְּדוֹלָה, עָלְיוֹ לְשִׁמוּעַ לָהֶם. אֲבָל אִם הַסַּכָּנָה קְטַנָּה וְהָעוֹלָם לֹא חוֹשֵׁשׁ לָזֶה כָּל כָּךְ, לֹא חִיבִים לְשִׁמוּעַ לָהֶם^{ק"ז}.

הוֹרִים הַמְּבַקְשִׁים מִבְּנָם שְׂיַעֲשֶׂה דְּבַר שְׂיֵשׁ בּוֹ בְּדִיּוֹן לְבֵן, לֹא צָרִיךְ לְשִׁמוּעַ לָהֶם. לְמַשָּׁל אִם אָבִיו מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֵׂה נְעוּרוֹת אוֹ מַעֲשֵׂה שְׁטוּת, וְלְבֵן יֵשׁ בּוֹשֵׁה בְּדְבָר, הוּא לֹא צָרִיךְ לְשִׁמוּעַ לְאָבִיו^{ק"ח}. וְכֵן אִם הַבֵּן תִּלְמִיד חֶכֶם וְאָבִיו מְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת בְּרַחוּבָה שְׁל עִיר, דְּבַר כִּזָּה שֶׁתִּלְמִיד חֶכֶם מִתְּבַיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת בְּפִרְהוּסִיא, הַבֵּן לֹא צָרִיךְ לְשִׁמוּעַ לְאָבִיו, וְרַק בְּצִנְעָא יְקַיֵּם אֶת רְצוֹן אָבִיו.

---מְקוּרוֹת וְהַעֲרוֹת---

^{ק"ה} שו"ת יבי"א (ו, לא סס"ק ד). ועי' בשו"ת רע"א אם אביו ציוה לא לומר קדיש על אמו אם צריך לשמוע לו.

^{ק"ו} ספר יפה לב (סו"ס רמ) ע"פ מש"כ הרדב"ז (ח"ה ב אלפים קנ).

^{ק"ז} כ"כ בספר נס להתנוסס (סי' יח).

^{ק"ח} שו"ת תורה לשמה (סי' ע"ר).

אדם שרוצה לשאת אשה שהוריו מתנגדים לנשואין אלו משום שהם מצאו פגם במעשיה ובהתנהגותה, על הַבֵּן לשמוע להוריו. אָבֵל אם התנגדותם נובעת מטעמי יחוס וכבוד, בְּדֶרֶךְ כָּלֵל הַבֵּן לא חַיֵּב לשמוע להם, אולם במקרים פָּאֵלו יש לעשות שאלת חכם.

עוד כתבו הפוסקים שאין להורים להתערב או להיות נטל על חיי הנישואין של ילדיהם, ובנדאי לא באפן שהם עלולים לגרום להפרעה בשלום הבית של צאצאיהם^ט.

בקשת האב ביחס לרצון האם

אמרו חז"ל^ק שאם האב ביקש מבנו לשותת וגם אמו בקשה, יתן קודם לאביו ואחר כך לאמו. הטעם הוא שגם הבן וגם אמו חייבים בכבוד אביו. וכן אם אביו ביקש דבר מסוים ואמו אמרה שלא לעשות, ישמע לאביו^{קא}.

אם אמו מבקשת לשותת, ואביו מתנגד ללא סיבה מצדקת, על הבן לשמוע לאמו כינן שהבן חייב בכבוד אמו, וממילא אביו נחשב כמצנה את בנו לעבור על מצות כבוד אם^{קב}. וכן אם אביו אמר לו להעיר את אמו מהשינה, וידוע לבן שזה נגד רצון האם. וכל שפן אם אביו אמר לבנו לזלזל באמו, שאסור לבן

---מקורות והערות---

^{קט} ואצל אלו הדורשים מבנם לגרש את אשתו במקום שאינו על פי הדין, כמש"כ בספר חסידים (סי' תקסא) ושו"ת הריב"ש (סי' קכז). ובשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קצז) כתב שבן המחזיק בביתו את אביו באופן שהדבר גורם לקשיי פרנסה ושלום בית ואשתו מתנגדת לכך הבן חייב לשמוע לאשתו כיון שהוא חייב במצות ואהבת לרעה כמוך כלפי אשתו. ועליו להעביר את אביו לבית אבות, ואם יש שם חשש לבריאותו על הבן לפקח יותר על שלום אביו.

^ק משנה בכריתות (כח.) גמ' קידושין (לא.) ושו"ע (רמ, יד).

^{קא} שו"ת משפטי עוזיאל (יו"ד סי' לו), ברורי השיטות (פ"ק דקידושין) ובאחרונים. אמנם אם אמו מבקשת דבר מסוים ואביו לא גילה את דעתו, אבל ידוע לבן מה דעת אביו, עליו לשמוע לדברים הברורים של אמו ולא לרמזים של אביו, שאין ספק מוציא מידי ודאי.

^{קב} כן מוכח מדברי המנחת חינוך שכתב שאם אביו אמר לו שלא לכבד את אחיו הגדול לא ישמע לו דהוי כמצוהו לעבור על דברי תורה, וכל שכן לאמו. אמנם אם אביו מצוה לבן שלא לומר קדיש לאחר מות אמו מחשש שיש בזה קפידא לחיי האב, צריך לשמוע לו.

לְשִׁמוּעַ לְאָבִיו. וְזוֹ אַחַת הַסִּיבּוֹת שֶׁהַקְּדִימָה הַתּוֹרָה אֶת הָאֵם לְפָנֵי הָאָב כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר 'אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ'^{ק"ב}.

אם אביו שואל את בנו מה אמרה לו אמו, וידוע לכן שאם הוא יספר את האמת, הדבר יכעיס את אביו פנגד אמו, מתר ואף חובה על הבן לשנות משום דרכי שלום. מפאן יש ללמוד שבכל מקרה שיש דעות חלוקות בין ההורים, על הבנים והבנות שלא להתערב ולא לצדד ולעשות מעשים שיש בהם ניגוד לרצונו ודעתו של אחד מהם.

כבוד האב קודם לכבוד האם פיון שגם האם חייבת בכבוד בעלה, לכן הורים שהתגרשו, כבוד שניהם שנה לגמרי, והוא יכול להקדים ולכבד ראשון את מי שהוא רוצה. אם אחד מהם הקדים את השני בבקשתו, על הבן להקדים ולכבד את מי שבקש ראשון^{ק"ג}.

הוֹצָאוֹת כְּסִפּוּיּוֹת בְּמִצְוֹת כְּבוֹד אָב וְאֵם

חובת הבן והבת כלפי הוריהם היא לכבד אותם בדברים השונים שההורים צריכים. אלא שאין חובה על הבנים והבנות לשלם את ההוצאות הכספיות על הדברים שנותנים להורים, וכמו שאמרו חז"ל (קידושין לב). כבוד אב משל אב. לכן אם האב מבקש מבנו לקנות לו מוצרי מזון וכדומה, מתר לבן לבקש מאביו את התשלום עבור המוצרים.

חלקו של הבן במצנה להביא לאביו את המוצרים שהוא זקוק להם, היא הטרחה שיש פדי להשיג את המוצרים, כמו הנסיעה לחנות, הזמן שהוא משקיע וכדומה. ההוצאות עבור טרחה זו חלה על הבן ולא על אביו.

---מקורות והערות---

^{ק"ב} ספר מושב זקנים עה"ת (ויקרא יט, ג) וז"ל: לפי שמצינו בכל התורה אב קודם לאם, יכול אם ציוה לו לזלזל את אמו שהרשות בידו, ת"ל 'אמו ואביו תיראו'.

^{ק"ג} ואם אביו לימדו תורה יש לכבד קודם את אביו כדין כבוד רבו שקודם לכבוד אביו ואמו.

לדוגמא, אם האב מבקש מבנו שידאג לו למזגן בבית, ולשם כך הבן צריך לחפש מזגן מתאים, מתקין מהימן וכדומה. על האב לשלם את מחיר המזגן וההתקנה. אולם הוצאות נסיעה, שיחות טלפון וכדומה, הבן צריך לשלם.

הוצאות נסיעה לבקר את ההורים חלות על הבן, אלא אם כן אם הבן גר במקום שאין אפשרות להגיע להוריו ללא נסיעה קרה. לכן אב המבקש מבנו שישבא לבקר אותו מחוץ לארץ הבן יכול לבקש את הוצאות הטיסה מאביו. ואילו הוצאות נסיעה קרובות יותר חלות על הבן.

לפי זה הוצאות מועטות כמו תשלום טלפון כדי לדבר עם אביו, או משלוח מכתבים, חל על הבן. מטעם זה אם הבן יכול להוציא הוצאות מעטות כדי להגיע לאביו, הוא צריך לשלם הוצאות אלו, ואם הבן רוצה לנסוע בצורה נוחה ויקרה יותר, התוספת על הבן^{קטו}.

הורים שהתבגרו והגיעו למצב שהם זקוקים לטיפול סיעודי, מלבד מה שעל ילדיהם לטפל בהם כל עוד הטיפול בבית אפשרי, הוצאות הטיפול חלות על הבנים. ואם הבן רוצה לקחת עובד שייסייע לו בטיפול, גם הוצאה זו חלה על הבן. אבל אם אחד ההורים הגיע למצב שהוא זקוק לטיפול רפואי צמוד כמו שהיה בבית אבות, חלק הוצאות הטיפול שהבן לא יכול לבצע בעצמו, הרי הוא משלם ההורים. ומי שהוציא הוצאות אלו מפיסו רשאי לגבות סכום זה מבספי הירושה לפני שמחלקים את הירושה בין שאר הירושים^{קטו}.

---מקורות והערות---

^{קטו} מפורסם המעשה שאדם אחד שאל את הגאון ר' חיים מברסק, שאביו שגר בורשא ביקש ממנו לבקרו, על מי הוצאות הנסיעה. ענה הרב שההוצאות על הבן, ואע"פ שכיבוד אב משל אב, שאני הכא שמכיון והבן חייב ללכת לבקר את אביו, אם ברצונו לחסוך את הוצאות הנסיעה הוא יכול ללכת ברגל.

^{קטו} הורים שכבר אינם בדעתם, מותר לבנים למכור את נכסיהם כדי לממן את הוצאות הטיפול במושב זקנים.

הורים עניים שאין להם במה לפרנס את עצמם, על ילדיהם לפרנס אותם. אם יש לו משלו עליו לפרנס אותם מכספו ולא מכספי צדקה ומעשור, ועל זה אמרו חז"ל (קידושין לב.) 'תבא מארה למי שמאכיל את אביו מעשור עני'.

אבל אם אין לבן אפשרות לתת להם משלו, מתר ואף חובה עליו לפרנס אותם אפילו מכספי צדקה ומעשור כספים שיש לו. ובמקום הצורך עליו לתת להם אפילו את כל כספי המעשור שלו. ובמקום שיד בית דין תקיפה, יפה כוח בית דין לכפות את הבן לפרנס את אביו אף על פי שבית דין לא כופין על האדם לתת צדקה.

הורים שנפטר והשאירו חובות, וגם ירושה, היורשים חייבים לשלם את החובות, והם יכולים לשלם אותם מכספי הירושה. אולם אם ההורים לא השאירו ירושה אין חובה על הבנים לשלם את חובותיהם, אמנם יש מצנה גדולה לשלם את חובות אביו, כינן שכל זמן שהנפטר משאיר חובות יש לו צער גדול, ולכן במקרה כזה הם יכולים לכתחלה לפרוע את חובות אביהם מכספי מעשור.

הלכות מכה ומקלל

מלבד מה שיש לכבד ולירא מההורים ולהתנהג כלפיהם בדרך ארץ, כתבה התורה אסור מיוחד שלא להכות ושלל לקלל את הוריו שנאמר (שמות כא, טו): 'ומכה אביו ואמו מות יומת' ובהמשך (שם פס' יז): 'ומקלל אביו ואמו מות יומת'. שני אסורים אלו הם בנוסף לאסור להכות או לקלל כל אדם מישראל.

האסור לקלל הורים נאמר גם על הורים רשעים ב'יתר'^{ק"י}. והוא אסור חמור מאוד גם כַּאֲשֶׁר לֹא מִזְכִּירִים אֶת שֵׁם הַשֵּׁם, אֲלֵא שֶׁעוֹנֵשׁ סְקִילָה הָאִסוּר בַּתּוֹרָה נֹאמֵר רַק עַל הַמְקַלֵּל אֶת אָבִיו וְאִמּוֹ עִם הַזְכָּרַת שֵׁם הַשֵּׁם.

גם המכה את אביו או את אמו, עוֹנוֹ חָמוּר מְאֹד, וְאִם יֵצֵא לְאָבִיו אוֹ לְאִמּוֹ דָם בְּשַׁעַת הַמִּכָּה עוֹנֵשׁ מִהַתּוֹרָה בְּחֻנֵּק. אִם לֹא יֵצֵא דָם אִף שֶׁהָאִסוּר חָמוּר אֵין בּוֹ עֲנֵשׁ מִיָּתֵהּ בְּחֻנֵּק.

בְּשׁוּנָה מִמְקַלֵּל, הַמִּכָּה אָבִיו חַיֵּב חֻנֵּק רַק אִם הִכָּהוּ בְּחַיָּו, אֲבָל לְאַחַר פְּטִירָתוֹ הוּא פְטוּר. הַהֶבְדֵּל בֵּין מְקַלֵּל לְמִכָּה, שֶׁהַמְקַלֵּל אֶת אָבִיו פּוֹגֵעַ בְּנַפְשׁוֹ, וְהַנֶּפֶשׁ מְרַגֵּשָׁה גַם לְאַחַר הַפְּטִירָה, וְאִילוּ מִכָּה הִיא פּוֹגֵיעָה בְּגוּף, וְהַגּוּף מְרַגֵּשׁ אֶת הַמִּכָּה רַק כַּאֲשֶׁר הַגּוּף חַי.

מֵאַחַר וְאִסוּר חָמוּר הוּא לְהַכּוֹת אֶת אָבִיו, וּבִפְרָט אִם יוֹצֵא לְאָבִיו דָם, כְּתוּב בְּשׁו"ע (רמא, ג) ^{ק"י} שֶׁהֵבֵן לֹא יוֹצֵא מֵאָבִיו קוֹץ הַתְּחוּב בְּבִשְׂרוֹ. הַטַּעַם, שֶׁמֵּא הֵבֵן יוֹצֵא אֶת הַקּוֹץ עִם מַעַט דָם שְׁלֹא לְצַרְךָ, אִף עַל פִּי שֶׁפּוֹנֵת הֵבֵן לְטוֹבַת אָבִיו. וְכֵן אִם הֵבֵן רוֹפֵא וְהָאֵב זָקוּק לְנִיתוּחַ אוֹ טְפוּל אַחַר שֶׁפְּרוּךְ בְּהוֹצָאת דָם, הֵבֵן צָרִיךְ לְהִימָנֵעַ מִלְטַפֵּל בְּאָבִיו אוֹ בְּאִמּוֹ מִשּׁוֹם הוֹצָאת הַדָּם. וְגַם כַּאֲשֶׁר^{ק"ט} הָאֲפָשְׁרוֹת לְהִבִּיא רוֹפֵא אַחַר כְּרוּכָה בְּתִשְׁלוּם וְהֵבֵן יָכוֹל לַעֲשׂוֹת בְּחָנָם, עֲדִיף לְהוֹצִיא הוֹצָאוֹת מֵאֲשֶׁר לְהִיכָנֵס לְחֻשׁ שֶׁל הוֹצָאת דָם עַל יְדֵי הֵבֵן.

---מקורות והערות---

^{ק"י} שו"ע (רמא, ד) אלא שבאביו רשע האיסור הוא מדרבנן לדעת רוב הראשונים. ולכן במקום שצריך להפריש אותם מהעבירה בלית ברירה מותר להפרישם גם ע"י הכאה.

^{ק"י} נחלקו הראשונים אם יש להקל כשאין אחר, ואף שהשו"ע סתם לאסור אף באין אחר כדעת הרי"ף והרא"ש, מ"מ הרמ"א היקל בדליכא אחר כדעת הרמב"ם, והאחרונים נחלקו אם גם השו"ע מודה להקל בדליכא אחר.

^{ק"ט} ראה דעות בזה בספר אוצר כאו"א (סי' רמא ס"ק נג).

אם אין רופא אחר ויש צורך בדבר, נתן להקל שהבן יטפל באביו. וכתבו הפוסקים שצריך לעשות כל מאמץ שלא להקל בזה, אלא אם פן יש טירחה גדולה להשיג רופא אחר, או שהמתנה לרופא אחר תגרום לאביו צער גדול.

לפי זה אם צריך להזריק לאביו זריקה בכל יום, כדי למנוע טירחה או הוצאות כספיות מתר לבן להזריק לאביו^{קפ}. אולם כל זה בזריקה פת עורית שבדרך כלל אין בה חשש הוצאת דם. ואילו זריקה לתוך הוריד שיש בה הוצאת דם, אין להקל לכתחלה שהבן יזריק לאביו^{קכ}. ובמקום צורך יש להקל שהאב יגניס את המזרק לתוך הוריד, והבן רק ימשיך את המלאכה^{קכב}. וכן אם אביו או אמו זקוקים לבדיקת רמת הסוכר בדם, הבן יכול להרפיב להם את מכשיר המדידה על האצבע, אבל עליו להימנע מלתחוב את המחט בבשרם.

מתר לבן לספר את אביו, ואף אם יש לאביו פצעים בראשו ויש חשש שיצא דם על ידי התספורת, אף על פי כן מכמה טעמים יש להקל שהבן הוא זה שיספר את אביו^{קכג}.

רופא שחזר בתשובה, ואביו שאינו שומר מצות זקוק לטיפול רפואי הפרוץ בהוצאת דם, והוא מתעקש שרק בנו ינתח אותו, אף אם אפשר למצוא רופא אחר, יש להקל שהבן הוא זה שינתח את אביו^{קכד}.

מצות כבוד הורים לאחר פטירתם

מצות כבוד אב ואם היא לא רק בחיי ההורים, אלא גם לאחר פטירתם. ולדעת רבים מן הפוסקים זוהי מצוה מהתורה כמו בחייהם^{קכה}.

---מקורות והערות---

^{קפ} ספר מהור"כ פ"י סעי' יז בשם האחרונים.

^{קכא} ספר גשר החיים (ח"ב פ"א) מנחת שלמה (סי' לב) שו"ת מנח"י (ח"א סי' כז).

^{קכב} שו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' קצו).

^{קכג} שו"ת באר משה (ח"ד סי' פד).

^{קכד} שו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי' תמג).

הַלְכוֹת וּמְנַהֲגִים שׁוֹנִים מוֹטְלוֹת עַל הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת מֵהֲרַגַע שֶׁנִּשְׁמַת אָחֵד הַהוֹרִים מִתְבַּקְּשֵׁת לִישִׁיבָה שֶׁל מַעֲלָה. וּמִהֶם אֲמִירַת הַקֹּדֵשׁ, תְּפִילָה לְפָנֵי הַעֲמוּד, וְלְהַרְבוֹת בְּצַדִּיקָה לְעִילוֹי הַנְּשָׁמָה, הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר הִיא לִימוּד הַתּוֹרָה, וּבַפְּרָט הַמְּחַדֵּשׁ חִידוּשֵׁי תּוֹרָה בְּמִשְׁךְ כָּל יְמוֹת הַשְּׁבוּעָה וּבַפְּרָט בְּשִׁבְתַּת קֹדֶשׁ גוֹרֵם לְנִשְׁמַת הוֹרָיו עֲלֵיהָ גְדוֹלָה בְּעוֹלָם הַנְּשָׁמוֹת^{קכ}. בְּכִיבוּד הַהוֹרִים לְאַחַר פְּטִירְתָם חִיבִים הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת כָּל אָחֵד לְפִי יְכַלְתוּ, כְּמוֹ כֵּן כָּל תּוֹסֶפֶת חֲזוֹק בְּשִׁמְרַת תּוֹרָה וּמִצְוֹת מְקִימִים גַּם מִצְוַת כִּיבוּד אָב וְאֵם.

הָאִסוּר לְהַזְכִּיר אֶת שֵׁם אָבִיו אוֹ אִמּוֹ הוּא גַם לְאַחַר פְּטִירְתָם, לְכֵן כְּשֶׁאוֹמְרִים הַשֶּׁפְּכָה וְשׁוֹאֲלִים לְשֵׁם הַנֶּפֶטָר, עַל הַבֵּן לְהַזְכִּיר שֵׁם תּוֹאֵר לְפָנֵי הַשֵּׁם, לְמַשָּׁל הַבֵּן יֹאמֵר "אָבִי מוֹרֵי יִצְחָק" אוֹ "רַבִּי יִצְחָק".

הַמְזַכֵּיר דְּבַר תּוֹרָה בְּשֵׁם אָבִיו אוֹ אִמּוֹ תוֹךְ י"ב חֲדָשׁ לְפְטִירְתָם, צָרִיךְ לְהוֹסִיף וְלוֹמַר 'הַרְיֵנִי בְּפֶרֶת מִשְׁכָּבוֹ' כְּלוֹמֵר, עָלַי יָבוֹא כָּל רַע הָרָאוּי לָבוֹא עַל נַפְשׁוֹ שֶׁל הַנֶּפֶטָר. טַעַם הַדְּבָר הוּא, שֶׁבְּמִשְׁךְ י"ב הַחֲדָשִׁים הָרֵאשׁוֹנִים מֵהַפְּטִירָה הַנֶּפֶטָר נִמְצָא בְּדִין שָׁמַיִם, וְהַבֵּן צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת מֵהַשְּׂבִיכָלְתוֹ לְהַצִּיל אֶת אָבִיו מִהַדִּין, לְכֵן אוֹמְרִים הַרְיֵנִי בְּפֶרֶת מִשְׁכָּבוֹ, דְּהֵינּוּ שֶׁכָּל רַע שֶׁצָּרִיךְ לָבוֹא עַל פִּי הַדִּין עַל הַנֶּפֶטָר יָבוֹא עַל הַבֵּן, וְזֶהוּ מְשׁוּם כְּבוֹדוֹ שֶׁל אָבִיו. וּבְמִשְׁךְ אוֹתָם הִ"ב חֲדָשׁ הָרֵאשׁוֹנִים אֶפְשָׁר לְהוֹסִיף וְלוֹמַר גַּם זְכוּרֵנוּ לְבִרְכָה^{קכ}.

לְאַחַר י"ב חֲדָשׁ מִהַפְּטִירָה לֹא אוֹמְרִים יוֹתֵר 'הַרְיֵנִי בְּפֶרֶת מִשְׁכָּבוֹ' בֵּינָן שֶׁהַדִּין שֶׁל הַשָּׁנָה הָרֵאשׁוֹנָה הַסֵּתִיִּם. אוּלַּם בְּכָל פַּעַם שֶׁמְזַכְּרִים אֶת הַנֶּפֶטָר צָרִיךְ

---מקורות והערות---

^{קכ} דברי מלכיאל (ח"ב סי' קלז) גשר החיים (פ"ל אות ט בהערה יב) שו"ת יבי"א (ח"ב טו, ט). ודלא כמש"כ התפארת ישראל פ"א דקדושין מ"ז, ופ"ד פסחים מ"ט.

^{קכ} פלא יועץ אות חידוש, בית לחם יהודה (י"ד שעו, ד) שו"ת תורה לשמה (סי' צח) יבי"א (ח"ג כו, ג).

^{קכ} ש"ך (רמ"ס ק"ג) וכ"כ היפה ללב (רמ"ס אות כג) ועוד אחרונים. ודלא כט"ז (ס"ק יא) שכתב שכיון שיתכן שאביו עדיין לא זכה לעולם הבא יש כאן שקר לפני המקום.

לומר זכרונו לברכה, או עליו השלום, בין כשאומר את שמם, ובין כשמזכיר את הוריו ללא הזכרת שמם.

נחלקו הפוסקים אם הפותב דברים בשם אביו או אמו תוך י"ב חדש צריך לכתוב הכ"מ (הריני משפכו) או לא, ולמעשה המנהג הוא שתוך י"ב חדש פותבים הכ"מ, ולאחר י"ב חדש פותבים רק ז"ל^{קכח}.

לנפטר יש נחת רוח כשפניו הולכים בדרכיו והנהגותיו הטובים, לכן אין לשנות מנהגי אבות ללא התר מחכם. וכמו שמצינו שיצחק אבינו לא רצה לשנות את שמם של הבארות שחפר אברהם אביו, כדי לקיים בזה את מצנת פיבוד אב ואם^{קכט}. ואין צריך לומר שמריבות בין הבנים על חלוקת הירושה לא עושה נחת רוח להוריהם.

לנפטר יש נחת רוח וטובה בכך שקוראים לצאצאים על שמו, וממילא העושה כן מקיים מצנת מכבודו במותו. וכן הכותב ספר ומזכיר את שם הספר בשם הוריו מקיים מצנה זו, וכן נהגו כמה מגדולי ישראל לקרא לספריהם על שם הוריהם^{קל}.

מעיקר הדין, הבנים לא חייבים בכבודם של הורים רשעים לגמרי שהמירו את דתם ולא זכו לעשות תשובה, לא בחייהם ולא לאחר פטירתם. כל זה כשמתו מיתת עצמם, אבל אם הם נהרגו מיתתם פפרתם, וחייבים עליהם בכל הלכות אבלות ועניני עילוי נשמות^{קלא}.

---מקורות והערות---

^{קכח} ויש כותבים זלה"ה דהיינו זכרונו לחיי העולם הבא. ויש כותבים זלה"ה דהיינו זכרונו לברכה לחיי העולם הבא, וכן רגילים לכתוב על צדיקים. עי' ט"ז (ס"ק יא).

^{קכט} ספר תוכחת חיים (להגר"ח פלאג' פרשת תולדות) שו"ת אמרי ישר (קלו, ב).

^{קל} ומהם בעל שו"ת נודע ביהודה שכתב את ספרו נו"ב ע"ש אביו, ואת ספרו ציון לנפש חיה הוא קרא על שם אמו.

^{קלא} ראה בספר מורא הורים וכבודם אריכות דברים בענינים אלו.

כבוד אנשים נוספים מבני המשפחה

אח גדול: דרשו חז"ל מהמילה "את" הכתובה בפסוק כבוד את אביך ואת אמך, שבכלל מצוות כבוד אב ואם הוא לכבוד את אחיו הגדול. אמנם יש אומרים שחייב זה אינו מהתורה אלא מדרבנן. ולכל הדעות החיוב הוא רק בהלכות כבוד ולא בהלכות מורא, לכן מתר לקרא לאחיו הגדול בשמו כיון שהלכה זו שיכת להלכות מורא ולא להלכות כבוד.

לדעת רוב הפוסקים חובה זו אינה רק ביחס לאחיו הבכור או הגדול שבאחים, אלא על כל אחיו הגדולים ממנו בשנים. וכן לדעת הרבה פוסקים הלכה זו נאמרה גם לגבי כבוד אחותו הגדולה, וכן דעת האר"י הקדוש^{קלב}.

ההלכה לכבוד את אחיו הגדול לא נובעת מתחמת כבוד ההורים אלא מתחמת כבוד האח, לכן אם אחיו הגדול מוחל על כבודו, כבודו מחול, אכל ההורים לא יכולים למחול על החיובים שיש לאח הקטן כלפי אחיו הגדול. לפי זה עולה שאם אביו אומר לו לעשות דבר הגורם בניון לאחיו הגדול או לספר לו דברים בגנותו אין לשמוע לאביו^{קלב}.

בעל אמו ואשת אביו (הורים חורגים): עוד דרשו חז"ל^{קלד} מהמילה "את" שבכלל מצוות כבוד אב ואם הוא לכבוד את אשת אביו או בעלה של אמו, וזהו חיוב מהתורה. לכן בכל הלכות כבוד אב ואם גם הם שונים. אלא שהמצנה לעמוד בפניהם היא רק כשהם נכנסים לתחום של ד' אמות ממנו כמו כבוד זקן

---מקורות והערות---

^{קלב} ע"י ב"ח וש"ך (סי' רמ"ד ס"ק יג) אם מותר להשיא את הקטן לפני הגדול. וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א תשל"ט) אם מועיל מחילת הגדול שהקטן ממנו ישא אשה לפניו.

^{קלג} ע"י בדרכי משה, והעולה שאם כבוד אחיו נובע מחמת כבוד אב ואם, הרי ההורים יכולים למחול על כבודם, אולם אם כבוד אחיו הינו חיוב עצמי אין הם יכולים למחול וממילא יש מקום להסתפק לדעת הרמב"ן, אולם לדעת הרמב"ם ודאי שההורים לא יכולים למחול, וכן צ"ל לדינא.

^{קלד} כתובות (קג). בשעת פטירתו של רבי אמר וכו' הזהרו בכבוד אמכם, ומבואר שהיתה אשת אב, וחייבים בכבודה מריבוי המילה "את".

ותלמיד חכם, ולא משעה שרואים אותם. כמו כן אין חובה לנהוג כלפיהם במצות מורא. והמנהג, שלא לקרא לאשת אביו או בעל אמו בשמם הפרטי, אלא בכינוי אחר.

החייב לכבד את אשת אביו נובע מחמת כבוד אביו. לכן אם אביו צינה אותו שלא לכבד את אשתו, הדין לא חיב בכבודה. וכן אם אביו נפטר או שהם התגרשו, מעקר הדין אין חובה לכבד אותה. אמנם כתבו הפוסקים שגם לאחר פטירת אביו מן הראוי להמשיך ולכבד את אשת אביו.

סבא וסבתא: אמרו חז"ל בגי בנים הרי הם כבנים, לכן לדעת הרבה פוסקים הנכד חיב בכבוד סבו וסבתו, ויש אומרים שחייב זה מהתורה קלה.

החייב כלפי סבו וסבתו הוא מדין כבוד, דהינו להאכילם ולהשקותם, לקום בפניהם ולדבר אליהם בדרך כבוד וענוה, אכל אין חיוב מורא כלפיהם. ועם כל זה לא קוראים לסבא וסבתא בשמם הפרטי אלא בתאר סבא וסבתא כיון שאין זה דרך כבוד לקרא להם בשמם.

כבוד אביו ואמו קודם לכבוד סבו וסבתו. לכן אם אביו וסבו מבקשים מהנכד להגיש להם שתיה צריך להקדים את אביו לפני סבו, כיון שכבוד אביו קודם לכבוד סבו. ויש אומרים שפגני אביו נכבד קודם את סבו ורק אחר כך את אביו קלו.

---מקורות והערות---

קלה לדעת המהרי"ק (שורש מד) אדם לא חייב לכבד את אבי אביו ואמו, וכן השו"ע השמיט הלכה זו, אולם מסתבר שגם לדעת השו"ע חייבים בכבוד אבי אביו מק"ו מאשת אב. והרמ"א כתב שחייב וכ"כ עוד הרבה פוסקים, ויש אומרים שחייב זה מהתורה ומהם בספר חרדים פי"ב, שו"ת מנח"א (ח"ג לג) ויש שכתבו שאינו אלא מדרבנן שו"ת תורה לשמה (סי' רסה) שו"ת מהרש"ג (ח"ב ר).

קלו ראה באוצר כאו"א (אות תרפז).

אם הסבא נפטר ואין מי ש'יאמר עליו קדיש מצנה על הנכד לומר קדיש, אלא שפאָשר יש בבית הכנסת מי שאומר קדיש על אביו ואמו, הוא קודם לפני האומר קדיש על סבו.

כבוד הסבא והסבתא הוא משום בני בנים הרי הם כבנים, ולא בגלל כבוד אביו ואמו, לכן החיוב לכבדם ממשיך גם אם אביו או אמו נפטרו, או שהוריו מתנגדים שהבן יכבד את הסבא מכל סיבה שהיא.

דוֹתִים וְדוֹדוֹת: אף שלא התבאר בשו"ע שיש חיוב לכבד את הדודים, דהינו אחי אביו ואמו, מכל מקום פתב רבנו יונה שגם בהם יש מצנת כבוד. ומכיון שפבדום לא התבאר במפורש בשו"ע, יש לכבדם במעט קימה ובדברים, ולקרוא להם בשם דוד ודודה ולא בשמם הפרטי.

עוד כתב ה'חפץ חיים'^{קלז} שבכלל כבוד אב ואם הוא לכבד את אלו שהורים מכבדים, והמבזה את אלו שהוריו מכבדים לכלימה ולקלון יחשב להם.

חם וְחמות: כתבו הפוסקים^{קלח} שחייב אדם בכבוד חמיו וְחמותו, וכן האשה חייבת בכבוד חמיה וְחמותה, ולדעת רוב הפוסקים חיוב זה מדרבנן בלבד^{קלט}, וסמכו ה'לכה זו על מה שכתוב (בראשית יח, ז): 'ויצא משה לקראת ח'תנו וישתחו וישק לו', וכן דוד המלך קרא לשאול חמיו בת'אר 'אבי' כמו שכתוב (שמואל א כד, יא): 'ואבי ראה גם ראה'.

---מקורות והערות---

^{קלז} חפץ חיים על התורה (שמות כ, יב).

^{קלח} כבוד חמיו מוכח ממשוה שכיבד את יתרו ודוד שכיבד את שאול. וכ"כ הפוסקים אף שרוב הראשונים לא הזכירו הלכה זו.

^{קלט} פתי תשובה (סי' שעד סק"ג) חקרי לב (סי' צח) שו"ת פני מבין (סי' קעד).

כבוד חמיו נובע מחמת כן שהוא חמיו, לכן גם אם אשתו מבקשת שלא לכבד את אביה עליו לכבדו. ומי שהתאלמן או התגרש, לא חיב יותר בכבוד חמיו^{קמ}.

כבוד חמיו אינו בכבוד אביו, אלא רק בקימה והידור קצת כמו שצריך לכבד אדם זקן ונחשב, ואפילו אם חמיו אדם צעיר לזמנים^{קמא}, וכן יש לבקרו מידי פעם^{קמב}.

הלכות מורא לא נוהגים כלפי חמיו^{קמג}, אמנם נוהגים שלא קוראים לו בשמו אלא בתוספת תואר לפני השם, ובהרבה קהלות נוהגים לקרא לחמיו בתואר דוד או אבא. וכן מן הראוי שלא לשבת במקומו, אף שעל פי דין אין בזה אסור.

אם חמיו או חמותו נפטרו ואין מי שיאמר עליהם קדיש, תתנם יכול לומר קדיש. ובזוה"ק משמע שיש לאדם נחת רוח ועליה בעולם העליון גם מהתורה שחתנו לומד^{קמד}.

למדנו ב"ה הלכות רבות מהלכות כבוד ומורא אב ואם. יהי רצון שיזכרו הבנים והבנות לקיים את מצוות פיבוד אב ואם פהלקה, ולאהוב ולכבד את

---מקורות והערות---

^{קמ} יש אומרים שחייב אדם בכבוד חמיו גם לאחר מותו שהרי מצינו שדוד כיבד את שאול לאחר שניתנה מיכל לעדריאל. אולם דעת רוב הפוסקים שהחובה לכבד את חמיו היא רק באשתו עמו.

^{קמא} ב"ח, וכ"כ הרבה אחרונים כמבואר בספר אוצר כאו"א (אות תרסג) ודלא כדעת ספר חרדים שכתב שחייב ככבוד אביו ממש.
^{קמב} שו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' קסה).

---מקורות והערות---

^{קמג} כ"כ החיד"א (ברית עולם על ספר חרדים סי' שמה) שו"ת בצה"ח (ח"ג סי' צה) ועוד.
^{קמד} המקור מהזוה"ק, וז"ל בפרשת נשא "תא חזי יומא דין בדיוק אתעטרו חמשין כתרין לרבי פנחס בן יאיר חמוך" דהיינו שעטרו את רבי פנחס בן יאיר חמיו של רבי שמעון בן יוחאי, בזכות תורתו של רשב"י.

ההורים. ויזכו ההורים לשמחת בכניהם ובנותיהם, לגדל אותם לתורה ולחופה ולמעשים טובים ולראות מהם נחת דקדושה. ובזכות שמירת ההלכה פראוי נזכה בקרוב לגאולה השלמה ולבנין בית המקדש, במהרה בימינו, אמן.

